№ 164 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ՅՈՒԼԻՍԻ

1915

ՔԱՌԱՍՈՒՆՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, 29 ՅՈՒԼԻՍԻ № 164

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆօն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆօն № 67.

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».

TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՕԳՈՍՏՈՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐՎԱՅ ՎԵՐՋԸ 5 ՌՈՒԲԼԻ

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։ ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝ ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ։

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել՝ I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպէկ։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ԿՈՉ

Անակնկալ վիթխարի նոր աղէտը, մօտ 150,000 նոր հայ փախստականների հոսանքը Հայաստանից հրամայողական պահանջ է դնում ամբողջ ռուսահայութեան վրա՝ անմիջական և արագ օգնութեան ձեռք կարկառելու աղէտահար եղբայրներին և քոյրերին։

Այսօր այդ 150,000 հայ փախստականները—ծեր և երեխայ, կին և աղջիկ—անօթի, մերկ, հիւանդ, ամարային այս շոգերին շարժվում են դէպի Էջմիածին և նրա շրջակայքը, ուր նրանց պէտք է տեղաւորել, սնունդ ու հագուստ տալ, խնամել, պատսպարել՝ մինչև որ հայութեան Աստուածը այցելութեան գայ նրանց և վերջ տայ նրանց տանջանքներին ու տառապանքներին...

Թէ Էջմիածնի Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովը, թէ Հայ Նպաստամատոյց Ընկերութիւնը և թէ մնացած կազմակերպութիւնները աշխատում են ամեն կերպ օգնութիւն ցոյց տալ թշուառ փախստականներին։

Նպաստամատոյց Ընկերութեան գործակալները ներկայումս գտնվում են Իգդիրում և Էջմիածնում, և նրանց կարգադրված է աջակցելով փախստականներին՝ օգնել գործի ընդհանուր լիազօր Տորէն եպիսկոպոսին՝ փախստականներին տեղաւորելու գործողութիւններում, բանալ ճաշարաններ որոշ շրջաններում և խնամել փախստականներին։ Սակայն որովհետև կարօտեալների թիւը տասնեակ և նոյնիսկ հարիւր հազարների է հասնում, իսկ Նպաստամատոյցի միջոցները շատ սուղ են այդպիսի ահռելի կարիքին իր ուժերի չափով բաւարարութիւն տալու համար, ուստի Ընկերութեան վարչութիւնը կոչ է անում բովանդակ հայութեանը՝ համազգային փորձութեան այս դառն օրերում արձագանք տալ և փութալ իրանց նուէրներով մեղմել տարագիր փախստականների սոսկալի վիճակը։

Մեր ժամանակաւոր խնամքի մէջ, մեր քրիստոնէական ու եղբայրական պարտականութեան կատարման մէջ թող վառ մնայ ճակատագրից հալածված թիւրքահայ փախստականների այն յոյսը, թէ Նախախնամութեան կամքով կը բացվի և իրանց արշալոյսը և նրանք վերստին կը դիմեն դէպի իրանց մայր երկիրը՝ նոր շինարար կեանք ստեղծելու իրանց սիրասուն հողի այժմեան աւերակների վրա...

Նպաստամատոյց Ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է նուէրները ուղարկել այս հասցէով. Ред. газ. «Мшакъ», Նպաստամատոյցին յանձնելու համար։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

(օ. մ.) առ. 493. 5—2

Ալեքսանդրոպօլի Իշխան Արղութեան-Երկայնաբազուկի անուան օր. միջնակարգ դպրոցի համար հարկաւոր են

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ

համալսարանականներին 40-ական, իսկ դպրոցաւարտներին 30-ական րուբլի դասաժամով։ Հոգաբարձութիւնը մտադրութիւն ունի երկու կարգի դասագինն էլ աւելացնել 5-ական րուբլով, եթէ այն՝ ծխական ժողովը հաստատի։

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

առ. 500 2—1

ՇԱՐՈՒՆԱԿՎՈՒՄ Է

„ՏԱՐԱԶԻ"

բաժանորդագրութիւնը, որ հրատարակվում է շքեղ, բազմաբովանդակ և հայութեան մէջ չունի մրցակից։ Նոր գրողները կը ստանան № №-ը սկսած յունվարից։

առ. 13. 2—2

ԿՆՍԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռտիշչևսկայա 13, տելէֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժական կարիք ունեցող մնայուն (стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով։

Ընդունելութիւն՝ կանացի հիւանդ. ամեն օր՝ ժ. 11—12 առ.։

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութինեան
Ն. Ն. Վեսելօվզօրով
Վ. Ա. Ջակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նովիցկիյ
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ա. Ր. Փիշէր
Ս. Գ. Շահպարոնեանց

(չ. ու կ.) առ 970. 100—69

ԱՆԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԱՆՊԱՏԵՀ ԱՌԱՋԱՐԿ

«Մշակի» երէկվայ համարում մենք տպեցինք մեր նախկին աշխատակից Գր. Չալխուշեանի մի բաց նամակը՝ ուղղված պրոֆ. Մ. Կովալևսկիին և դրա առիթով գրված երկու նկատողութիւններ՝ մինը ռուս, և միւսը վրացի թերթի։

Մենք դեռ երէկ նկատեցինք, որ այդպիսի հարցեր յարուցանելը ներկայումս աւելի քան անտեղի և անժամանակ է։

Այսօր, երբ մենք մեր աչքի առաջ ունենք և վրաց մի քանի այլ թերթերի՝ «Սաքարթվելոյի» և այլոց կարծիքները, մենք աւելի ես համոզվում ենք, որ պ. Գր. Չալխուշեանի քայլը աւելի քան անտեղի էր։

Առ հասարակ վերջերս Նոր-Նախիջևանի գործիչները մի տարօրինակ մեթոդ են իւրացրել։ Եւ ոչ միայն Գր. Չալխուշեանը, որ, յամենայն դէպս, մի բազմավաստակ գործիչ է, այլ և բոլորովին չնչին արժանիքների տէր և նոյն իսկ հայութեան անծանօթ մարդիկ իրանց գլխի մէջ դրել են, որպէս թէ իրանք ժողովրդական մի-մի տրիբուններ են և իրաւունք ունեն որոտընդոստ պատգամներ արձակել, ուղղված նոյն իսկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին և հայկական հաստատութիւններին ու համայնքներին, անել նրանց այս և այն առաջարկը և ցուցմունքը։

Այսօր հանդէս է եկել միայն Գր. Չալխուշեանը առանց Ն.-Նախիջևանի իր համհարզների և հանդէս է եկել իբրև հրապարակախօս։

Մենք հասկանում ենք, որ Գր. Չալխուշեան, իբրև սրտացաւ հայ, իբրև զգայուն մարդ, չէ կարողանում տանել և հաշտվել այն մտքի հետ, որ հայերը ի տարապարտուց տուժում են, որ վրացին, թուրքը առանց որևէ յանցանքի, առիթ հայի կողմից՝ ատում է նրան և թշնամաբար է վերաբերվում։ Եւ նա կարծում է, որ գտել է մի միջոց, որով կարելի է վերջ դնել զրպարտութիւններին և տրամադրել բարեկամօրէն վրացիներին և թուրքերին դէպի հայերը. այդ միջոցն այն է, որ ռուս մի նշանաւոր գործիչ, որպիսին է պրոֆ. Մ. Կովալևսկին, իբրև միջնորդ դատաւոր քննելով հայերի դէմ եղած մեղադրանքները, իր արդար վճիռն արձակէ և ցոյց տայ, թէ ինչ է հայերի մեղքը։

Ինչպէս շատ ճիշդ նկատում է „Пр. Край" թերթը, այդպիսի լիակատար հաւատ դէպի անձնական ազդեցութեան կարողութիւնը միամտութիւն է։

Բայց խնդիրը դրա մէջ չէ. խնդիրն այն է, որ վրացիները և թուրքերը ընդունեն Գր. Չալխուշեանի առաջարկը, ընդունեն, որ մի թերթ, ռուս անձն միջնորդ հանդիսանայ և հաշտեցնէ մեզ։ Դժբաղդաբար, վրաց լրագիրների տոնը այդպիսի ենթադրութիւն անհնարին է դարձնում։ «Չալխուշեանները պէտք է իմանան,—ասում է «Սաքարթվելօն» (№ 55),—որ վրացու տրադիցիայի մէջ չէ մտնում ուրիշի դատարանի դռներն ընկնելը»։ Մի այլ տեղ, նա ասում է. «Չենք հաւատում, որ օձի իմաստութեամբ լցված Չալխուշեանը այնքան միամիտ պատանի լինի, որ լուրջ կերպով հաւատայ թէ պ. Կովալևսկիները և նմանները կարող կը լինեն մեզ հաշտեցնել, եթէ իսկապէս դժգոհութիւն լինի մեր և հայի միջև։ Ըստ էութեան, պէտք է այդ հարցի մասին ասենք, որ ուրիշի դռներն ընկնելու մենք սովոր չենք»։ Մի երրորդ տեղ, Չալխուշեանը կոչվում է «բամբասող պառաւի տոպրակը շալակող» և այլն։

Ոչ, մտքերի այսպիսի տրամադրութեան ժամանակ որևէ առաջարկ, նման Չալխուշեանի առաջարկին, մենք գըտնում ենք անժամանակ և անպատեհ։ Հայ ժողովուրդը հանդէպ իր դրացի վրացի և թուրք ժողովրդի՝ ոչ մի յանցանք չունի, որ այսօր ելնէ և միջնորդներ որոնէ հաշտութիւն կայացնելու։

Ճիշդ է, առ հասարակ կարծիքը հայերի մասին օտարների մէջ՝ աննպաստ է, բայց այդ հանգամանքը առաջ է գալիս նրանից, որ մենք ինքներս անընդունակ եղանք տրամադրել օտար հասարակաց կարծիքը արդարադատ վերաբերվել դէպի մեզ, դէպի մեր դատը։ Մենք մինչև այսօր չը կարողացանք ստեղծել մեզ համար մի օրգան, որ ճշգրիտ տեղեկութիւններ հաղորդէր մեր՝ հայերիս մասին, հերքէր ստայօդ և անճիշդ տեղեկութիւններն ու կարծիքը։

Այս նկատողութիւններով էլ վերջացնում ենք մեր ասելիքը Գր. Չալխուշեանի յարուցած խնդրի մասին։

Հ. Առաքելեան

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ԴԷՄ

ՌՈՒՍ-ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 յուլիսի

ԹԻՖԼԻՍ.—Պաշտօնական։ Կովկասեան զօրաբանակի շտաբի կողմից.

Յուլիսի 25-ին և 26-ին ռազմական ընդհարումներն ուժեղանում էին ամբողջ ռազմագծի վրա, սկսած Թօրթում գետից մինչև Եփրատ գետը։

Օլթիի ուղղութեամբ և Բասէնի հովտում էական փոփոխութիւններ չը կան։

Դայեարի ուղղութեամբ մեր զօրքերը յարձակումներ են գործում Ճարիան Դաղի լեռնաշղթայի վրա. յուլիսի 26-ի երեկոյեան դէմ, մենք տիրեցինք Մերգեմիրի երկկարգ լեռնաշղթային։ Թիւրքերը քանիցս հակայարձակման դիմեցին, բայց ետ տապալվեցին։

Եփրատի ուղղութեամբ մեր հեծելազօրքը յանդուգն արշաւով յարձակվեց թիւրքերի վրա Դուտախում, շատերին սրախողխող արեց և գերի վերցրեց 8 օֆիցեր եւ 300-ից աւելի ասկերներ, նոյնպէս եւ ուղտերի ռազմական կարաւանը, մի քանի հարիւր գլուխ անասուն, հեռագրական կայարանը, ռազմամթերքներ, զէնքեր ու սննդի պաշարեղէններ։

Եփրատի հովտում, Օխան գիւղի մօտ, յամառ կռիւ է։

Մեր զօրամասերը քայլ առ քայլ հետապնդում են թիւրքերին։

ՆՈՐ ԿՈՏՈՐԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 յուլիսի

ՍՈՂՈՒՆ.—Կ. Պօլսից հաղորդում են, որ Բիթլիսի վիլայէթում 5 օր հայերի կոտորած էր քիւրդերի ձեռքով։ Սպանվել են մինչև 10,000 հայ մարդ այն պատրուակով, որ իբր թէ նրանք յեղափոխութիւն էին պատրաստում թիւրք կառավարութեան դէմ։ Սպանվածները ձգվել են Տիգրիս և Եփրատ գետերը։ Կ. Պօլսում մի շաբաթվայ ընթացքում կախված են 7 հայ գործիչներ։

ԹԻՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 յուլիսի

ՍՈՂՈՒՆ.—Զիջելով տիեզերական պատրիարքի խնդրանքին, օսմանեան կառավարութիւնը վերացրեց ուղղափառ քահանաներին զէնքի կոչելու որոշումը։

Իտալական մի քանի հիւպատոսներ հեռացան Թիւրքիայից։ Լուրերի համաձայն իտալական դեսպանը մի քանի օր յետոյ թողնելու է Կ. Պոլիսը։

Պրինցեսա Էսմէն թողեց մարդուն, Էնվէր-փաշային, նրան համարելով մեղաւոր Թիւրքիայի գլխին հասած դժբախտութիւնների։ Պրինցեսան վերադարձաւ սուլթանի պալատը։

(Լրագիրներից)

✦ Անգլիական սուզանաւերից մէկը ռմբակոծեց Ստամբոլի մօտիկ երկաթուղային կայարանը, զօրանոցներն ու ապա անյայտացաւ նորից։

✦ Թիւրքերը ստացել են նոր ռազմամթերքներ։ Կարծում են, որ այդ պաշարը վիճել է Թիւրքիային բուլղարական զինուորական մինիստրութիւնը։

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 յուլիսի

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական։ Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբի կողմից.

Դվինսկի և Նեմանի միջև մեր զօրքերը Ֆրիդրիխ-շտատի ուղղութեամբ նեղեցին թշնամուն Նեմենէկ գետի աջ ափի վրա Շեմբերգի վերի մասում։ Վիլկոմիրից դէպի հիւսիս-արևելք շրջանում գերմանացիների առաջին մասերը խոշոր կորուստներով ետ մղվեցին մի քանի գիւղերից, որի ժամանակ մենք վերցրինք մի քանի տասնեակ գերի։ Յուլիսի 26-ի գիշերը թշնամին վերսկսեց իր փորձը՝ ռմբակոծել Կովնոյի ամրութիւնները։ Թշնամու յարձակումները կրում են կատաղի բնոյթ։ Հէնց նոր ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, գերմանացիների յարձակումը Կովնոյի արևմտեան ամրութեան դէմ, որ նրանք ձեռնարկել էին այս գիշեր, ամենուրեք ետ մղվեց թշնամու համար խոշոր կորուստներով։ Մեր արտիլերեան եռանդուն պատասխանում է թշնամու կրակին։ Օսօվցի և Եդվաբնոյի շրջանում եռուն կռիւ է Նարևի ձախ ափում, առաւելապէս Լոմժայի ուղղութեամբ, Լոմժա-Օստրով խճուղու վրա։ Միւս շրջաններում ընդհարումներ (չեն եղել)։ Վլոդավի ճանապարհին, նաև Բուգում, Զօլոտայա Լիպայում և Դնեստրում դրութիւնը անփոփոխ է։ Յուլիսի 26-ին գերմանական նաւատորմը ունենալով 9 նաւ, 12 յածանաւ և մեծ թւով ականակիրներ յամառօրէն ռմբակոծեց Ռիգայի ծովածոցի մուտքը։ Յարձակումները ետ մղվեցին, որին նպաստեցին մեր հիդրօպլանները՝ ռումբեր նետելով։ Մեր ականներով պայթեցին թշնամու մի յածանաւ և 2 ականակիր։

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 յուլիսի

ՓԱՐԻԶ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն.

Արտուայում տեղի է ունենում կռիւ Սուշէի շրջակայքում ձեռքի ռումբերով։ Արգոններում յուլիսի 25-ի երեկոյեան դէմ գերմանացիներին աջողվեց մտնել անտառի հիւսիսային մասում Ֆոնտէն-Գիւյէտից հիւսիս գտնվող մեր խրամատներից մէկի մէջ։ Հակայարձակումով մենք դուրս վանտեցինք այնտեղից գերմանացիներին, որոնք կարողացան մնալ միայն մեր դիրքերի առաջապահ գծի առջև դիտարան կէտի վրա։ Գիշերը թշնամին գրոհ տուեց Լաֆիլմորտի ռազմագծի շրջանի մեր դիրքերի վրա, ու տիրեց մեր խրամատներից մէկը. սակայն նրանք իսկոյն դուրս վանվեցին, պահպանելով միայն 30 մետր տարածութիւն։ Վոգեզներում գերմանացիների յարձակումը երէկ երեկոյեան չափազանց կատաղի բնոյթ էր կրում և ուղղված էր Լինգեկոպֆի ու Շրատցմեննելի մօտ եղած մեր դիրքերի ու այդ երկու բարձրութիւնները իրարից բաժանող բլուրի դէմ։ Գրոհ տուողները ետ մղվեցին մեծ կորուստներ տալով։ Միայն գնդերից մէկի հանդէպ լարային արգելքների առջև մնացին 100-ից աւելի գերմանական դիակներ։

Զօրաճակատի արևմտեան մասում թնդանօթային կռիւ է Բելգիայում Ստէյնստրաատ-Խեթսազ ամրութիւնների ռազմագծի շրջանում, Արտուայում Սանտերկ ճակատի վրա ու Էն գետի հովտում, ուր Սուասոնը ենթարկվեց ռմբակոծութեան։

Արգոններում խրամատային կռիւ է ձեռքի ռումբերի օգնութեամբ։ Վեվրում ուժեղ թնդանօթային կռիւ է, մանաւանդ Ֆլիրէյի շրջանում ու Լեպրետրի անտառում։ Վոգեզներում գերմանացիները երեկոյեան նորից գրոհ տուին Լենժի մօտի եղած մեր դիրքերի վրա, բայց բոլորովին ետ վանվեցին։ Խիլշենֆիրստը մատնված է թշնամու կողմից ուժեղ ռմբակոծութեան։

ՓԱՐԻԶ.—Ցերեկվայ պաշտօնական հաղորդագրութիւն։

Գիշերը Արտուայում անցաւ անհանգիստ։ Արրասից դէպի հիւսիս շրջանում ետ մղվեց գերմանացիների յարձակումը։ Նեվիլ-սէն-Վաաստ շրջանում, Լիլի ճանապարհից դէպի արևելք, գերմանացիները պայթեցնելով թաղված ականը, կատաղօրէն ռմբակոծեցին մեր դիրքերը և աշխատեցին դուրս գալ իրանց դիրքերից, բայց կանգնեցվեցին մեր հետևակի և արտիլերիայի կրակով։ Արգոններում թշնամին կրակեց մեր դիրքերի վրա, նետելով ռումբեր, բայց մեր կրակով ետ մղվեց։ Խոտշէվօշից դէպի արևմուտք անտառում մինչև Վոկուա, գիշերը տեղի ունեցան հրացանային և ռումբային կռիւ։ Վոգէզներում գերմանացիների նոր յարձակումը, որ սկսեցին կէս գիշերին, Լենժի մօտի մեր դիրքերի վրա, վերջացաւ գերմանացիների համար անաջող։ Մենք թշնամուն հասցրինք նշանաւոր կորուստներ։

Հաւասի գործակալութիւնը հաղորդում է, որ ֆրանսիական զօրամասերը մեծ աջողութեամբ են գործում հարաւային և արևելեան Կամերունում։ Կոնգոյի մի մասը, որ զիջված է Գերմանիային 1911 թ., վերջնականապէս պէտք է գրաւվի ֆրանսիացիների կողմից։ Ֆրանսիացիները եռանդուն գործողութիւն են ցոյց տալիս Հաջի Բերիբիմը զօրաճակատում։ Հաջին արդէն մաքրված է գերմանացիներից, որոնց շրջապատումը շարունակվում է։

ԱՒՍՏՐՕ-ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

27 յուլիսի

ՀՌՈՄ.—Գլխաւոր բանակի հեռագիրը։ Յուլիսի 25-ին Պլավայի ռազմաշրջանում մեր զօրքերը ամրանում են գրաւած դիրքերում։ Թշնամին բազմաթիւ հրետաների տեղատարափ կրակի աջակցութեամբ 24-ի գիշերը երկու անգամ փորձեց գրոհ տալ մեր դէմ, սակայն մեր թնդանօթները սապեցին նրանց լանլը։ Երկու գրոհն էլ ետ մղվեց։ Կարսոտաւմ ճակատամարտը տեեց երէկ ամբողջ օրը և վերջացաւ գիշերվայ դէմ խոշոր աջողութեամբ մեզ համար, ուր մենք տիրեցինք դէպի Դօբերդօ տարածվող ընդարձակ զառիվայրը ու գերի վերցրինք 140 հոգու։ Աջ թևի վրա թշնամու հրետանիները ամրակոծում էին բոցավառվող ռազմամթերքներով Մոնֆալկոնէի նաւաշինարանը, ուր մեծ հրդեհ ծագեց։ Կատաղի ամրակոծութեամբ թշնամին աշխատում էր արգելք լինել մեր զօրամասերին, որոնք շտապում էին հանգցնել հրդեհը, սակայն, շնորհիւ մեր զօրքերի եռանդի ու քաջութեան, ապարդիւն անցան թշնամու ջանքերը, ու մերոնք շատ շուտով կարողացան առանձնացնել հրդեհն ու բաւական նշանակալի չափով նւազեցնել նրա կործանարար գործողութիւնը։

ՀՌՈՄ.—Պաշտօնական հաղորդագրութիւն յուլիսի 26-ից։ Տօնալէ շրջանում ալպիական հրացանաձիգները հովտի վերին մասում յուլիսի 25-ի լուսադէմին յարձակվեցին և տիրեցին թշնամուն, որ դիրք էր բռնել Էկկվարէլօ բարձունքից դէպի հարաւ-արևելք, որ թողել էր թշնամին։ Թշնամու մի ուրիշ զօրամաս վանվեց իր դիրքից մեր լեռնային արտիլէրիայի կրակով։ Սեկստէնի և Կադօրէի հովտում մեր արտիլէրիայի գործողութիւնները նպաստեցին մեր հետևակ գնդերի առաջխաղացման, որը, հետզհետէ նեղելով թշնամուն, գրաւել էր Մօնտերնօյի զօրաճակատը մինչև Բուրգստալ, ուր նա ամրացաւ Կարսօյում։ Յուլիսի 26-ին թշնամին նախաձեռնութիւնները կանգնեցնելու նպատակով, մի քանի աննշան հակայարձակումներ կատարեց, որ անմիջապէս վանվեց մեր կողմից, և ջանաց մեր առջև ցանկապատով փակել։ Մեր արտիլէրիան կրակեց թշնամու զօրասիւնի վրա, որ շարժվում էր Դեվետակից դէպի առաջադիր գծերը, և շեղակի կրակով պայթումներ ու հրդեհներ առաջացրեց Մարկոտինի շրջակայքում։

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 յուլիսի

ԼՈՆԴՈՆ.—Րէյտերի գործակալութիւնը հնարաւորութիւն ունի յայտնելու, որ բոլոր լուրերը, թէ իբր Շվէդիան մտադիր է խախտել չէզոքութիւնը, զուրկ են հիմքից։ Շվէդիայի որոշումը և ցանկութիւնը՝ մնալ չէզոք՝ առաջվայ պէս հաստատ է, և ամեն մի ակնարկ այն մասին, թէ Շվէդիան ի նկատի կունենայ ետ նուաճել Ֆինլանդիան, համապատասխան շրջաններում բնորոշվում է, որպէս անհեթեթութիւն։ Ինչ վերաբերում է Ռուսաստանի և Շվէդիայի յարաբերութիւններին, այդ դէպքում Սազօնովի ճառը Պետ. Դումայում հանդիսանում է բաւական պարզող նրանց բարեկամական բնոյթը։

ՊԵՏՐՈԳՐԱԴ.—Մինիստրների խորհուրդը Մեծ Իշխանուհի Տատիանա Նիկոլայեվնայի կոմիտէտին բաց է թողել 3.000,000 ռուբ. փախստականներին օգնութիւն ցոյց տալու համար։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

28 յուլիսի

ՍՕՖԻԱ.—Յուլիսի 22 (ճանապարհին ուշացած)։ Բուլղարական գործակալութիւնը հաղորդում է, որ համաձայնութեան պետութիւնների ներկայացուցիչները երէկ երեկոյեան հաղորդեցին մինիստր-նախագահ Րադօսլավօվին իրանց կառավարութիւնների պատասխանը յունիսի 2-ին ներկայացրած բուլղարական նոտայի առիթով։ Վճռված է այդ քայլի նկատմամբ խիստ գաղտնապահ լինել։

ՏՕԿԻՕ.—Օկուման ետ վերցրեց իր հրաժարականը։ Կաբինէտը վերակազմվեց։ Արտաքին գործերի, ֆինանսների ու ծովային մինիստրները դուրս եկան կաբինէտի կազմից։ Մինիստրութեան նոր կազմը, լուրերի համաձայն, հետևեալն է. Պրէմիէրը և արտաքին գործերի մինիստրն է Օկուման, ներքին գործերի մինիստր՝ Իկկին, ֆինանսներինը Տակետօմին, ծովայինը՝ ծովակալ Կատօն, լուսաւորութեանը՝ Տօկատան, ճանապարհներինը՝ Մինուրան, զինուորականը՝ Օկան, արդարադատութեանը՝ Օզակին, երկրագործութեանը և առևտրինը՝ Կօնօն։

ՍԵՎԱՍՏՕՊՕԼ.—Կնքված և փակված են Ջինգերի՝ Ղրիմում ունեցած մեքենաների պահեստներն ու խանութները։

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պետ. Դումայի ֆինանսական յանձնաժողովը վերջացրեց պետական եկամտային տուրք մտցնելու օրինագծի քննութիւնը, ընդունելով յօդուածների մեծ մասն անփոփոխ։ Օրինագիծը գործադրվելու ժամանակը նշանակված է 1916 թ. յունվարի 1-ը։ Սենատօրսօն առաջարկում է օրէնքը մտցնել երեք տարով։ Դէմ խօսեցին Կարաուլովը և Պեպելեաեվը։ Ֆինանսների մինիստրը խօսեց, որ անհրաժեշտ է եկամտային տուրքը դարձնել մշտական, որովհետև դրանով մինիստրութիւնը կարող է յետագայում բարենորոգումներ անել։ Յանձնաժողովը արտայայտվեց օրէնքի մշտական լինելու օգտին և նրան՝ օրէնսդրական կարգով երեք տարին մի անգամ փոխելու օգտին։ Զօրեքշաբթի կը կայանայ օրինագծի թողնված յօդուածների քննութիւնը։

Կայացաւ Պետ. Դումայի տարբեր ֆրակցիաների գիւղացի անդամների նիստը, որտեղ որոշվեց Դումային առաջարկել առաջին հերթին դնելու գերմանական բռնութեան հարցը։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Հռոմում ստորագրված է համաձայնութիւն Ռումինիայի ու դաշնակիցների միջև, որի հիման վրա ռումինական բանակը օգոստոսի վերջերին հանդէս կը գայ որոշ յանձնարարութեամբ։

◆ Րիգայից հեռագրում են «Р. Сл.»-ին, որ զօրաբանակի հրամանատարը Կուրլովին նշանակեց Րիգայի զօրաշրջանի կօմենդանտ. վերջինս պաշարողական դրութիւն յայտարարեց ամբողջ շրջանում։

◆ Մայրաքաղաքի թերթերի ասելով Վարշավայի դատարկումը սկսված էր յունիսի սկիզբներից։ Լեհ ազգաբնակութիւնը բացարձակ կերպով քննում էր այն հարցը, թէ պէտք է արդեօք հեռանալ Վարշավայից, թէ մնալ։ Մեծամասնութիւնը բացասաբար վերաբերվեց հարցին ու դրա շնորհիւ էլ արտագաղթը Վարշավայում մեծ չափեր չը ստացաւ։

◆ Սենատօրական քննիչ մասնաժողովը խուզարկութիւն է կատարել աջակողմեան կազմակերպութիւնների պարագլուխների մօտ, որոնց մօտ գտնված են վարկաբեկող գրութիւններ գերմանական ջարդերի նկատմամբ Մոսկվայում։

◆ «Рус. Вѣд.» լրագրի ասելով, սենատօր Կրաշէնինիկօվը հարցաքննելիս պրիստաւները շեշտել են, որ իրանք ոչ մի կարգադրութիւն չեն ստացել անկարգութիւններին արգելք լինելու համար։ Ընդհակառակը, նրանք պատահել են պաշտօնից այժմ հրաժարեցված պաշտօնեային ջարդերը դիտելիս և ոչ մի միջոց ձեռք չէ առել նրանց վերջ տալու համար։ Ուստի իրանք էլ աւելի լաւ էին համարում չէզոք մնալ։

◆ «Ադեվերուլը» յայտնում է, որ Ռումինիան դուրս է գալու Աւստրիայի դէմ, երբ Ռուսաստանը յարձակում սկսի։

◆ Քառեակ համաձայնութեան նոր առաջարկները միանգամայն բաւարարում են Բուլգարիային։

◆ Սօֆիայից հեռագրում են, որ Ռումինիայում զէնքի են կանչված նոր տասնեակ թւերի պահեստիներ։ Այժմ զէնքի տակ է բալկանեան պատերազմին եղած զօրքից երեք անգամ աւելին։

◆ Կօպէնհագէնից հեռագրում են, որ գերմանացիները օգոստոսի վերջին կանգնեցնելու են իրանց գործողութիւնները արևելեան զօրաճակատում և զօրքը փոխադրելու են արևմտեան կողմը։

◆ Լօնդոնից հեռագրում են, որ, «Daily Telegraph»-ի տեղեկութիւնների համաձայն, պապը, գերմանացիների ուժեղ աջակցութեամբ, նոր քայլեր է անում հաշտութեան օգտին։

ԳԵՐԻ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՆԱՄԱԿԻՑ

Նոր-Բայազէտ, 23 յուլիսի

Մեր շրջանի զինուորներից, որոնք գերի են ընկել Գերմանիայում, երբեմն գալիս են հատ-հատ նամակներ։ Նրանցից ոմանք փող են պահանջում իրանց ծնողներից՝ իրանց անձնական պէտքերի համար։ Շահեկան էր այդ նամակներից մէկը, որ գրում է՝ «տանը թողել եմ ծերունի կոյր հօրս և կաղ մօրս. դրանց շատ բարև արէք» և այլն։ Մինչդեռ նամակագիր զինուորը ոչ հայր ունի և ոչ մայր, այլ նա փոխաբերական ձևով յայտնում է, որ Գերմանիայում, ուր իրանք գերի են ընկել, մնացել են միայն ծերունիները, կոյրերը և կաղերը։

Դա իսկապէս բնորոշ է, ապա թէ ոչ Գերմանիան կանանց զօրահաւաք չէր անի։

Ս. Ե. Ա.

ՌՈՒՄԱՆԱՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲԵԼՋԻԿԱ

Դարերէ ի վեր Հայաստանն ու Բելջիկան դարձեր են արիւնոտ ռազմադաշտեր, ուրկէ անցեր է տիրող ազգերը, բռնաբարող ցեղերը և միայն և միայն իրենց մարտական ուժին հաւատք ընծայելով մարդկային իրաւունքները ոտնահարող ազգութիւնները։

Տառապանքի ու յուսահատութեան ովկէանների իրենց ալիքներուն մէջ զգուեր են սոյն երկու որբացած ազգութիւնները, և սակայն վերոյիշեալ երկու ազգութիւնները փոթորիկներէն վերջ հաւաքուեր են դարաւոր ուխտաւորներու նման իրենց հայրենական հողին վրայ երկնելու համար քաղաքակրթութեան ու ցեղերու եղբայրակցութեան մեծ յուրանը։

Եւրոպան իր Բելջիկան ունի, Ասիան իր Հայաստանը։ Եւրոպան իր ծաղիկները, հպարտութեան տաղերը գտեր է բելջիկական կապոյտ երկնքի վրայ ու հողին, նոյնը պատահած չէ նաև ասիական կիսավայրենի ազգութիւններուն համար։

Բէլճ արուեստը դարերու հնաւորութենէն առինքներ է քաղաքակիրթ մարդկութիւնը։ Բէլճ գրագէտը հպարտ զգացեր է ինքզինքը իր պատմական գրականութեան հաւաքածուն թղթատելով. բէլճ ժողովուրդը հպարտ զգացեր է ինքզինքը, իր անցեալի իրականութեան մէջ գտնելով հերոսական ու ասպետական էջեր ու դրուագներ։ Համանմանօրէն նոյնը պատահած չէ, և պէտք չէ որ պատահի և մեզ համար։

Միակ տարբերութիւնը, զոր կայ, Ֆրանսան [illegible] եղբայրակցութեան այդ ծաղիկը, զգուեր է Բելջիկան՝ միացնելով զայն իր կողին, Անգլիան խնամեր է ու կը խնամէ զայն, և մանաւանդ Բելջիկան գիտցեր է իր անկախութեան դրօշը ամուր բռնել։

Իսկ մենք վեց դար կրեր ենք ստրկութեան շղթաները մեր վզին ու ոտքերուն, հեռու մնացած ըլլալով Եւրոպայէն ու քաղաքակրթութեան խնամակալութենէն։ Մենք վայլեր ենք դրացնութիւնը քիւրդին ու եզիդին, Թիւրքին ու չէրքէզին, իսկ Բելջիկան վայլեր է դրացնութիւնը քաղաքակիրթ ժողովուրդներու։

Այսօր երկուքն ալ ներկուած են արիւնով։ Երկուքն ալ որբացած մանուկներու նման իրենց հերոսական ճիգին մէջ և ճիգին հետ կը պաշտեն արդարութեան հաստատումին, իրենց աչքին առջև պատկերացած գտնելով անձայր թշուառութեան մը ալիքներուն մէջէն իր երազին քաղցր [illegible] մայրը։

Անգութ Գերմանիան ու բարբարոս Թիւրքը դրեր են իրենց դաշոյնը անոնց ու մեր վզին, վերջնականօրէն Բելջիկան ու Հայաստանը ողջ գերեզմանի մը վերածելու հեթանոս երազին սիրահար։

Երկուքն ալ տարաբաղդ են, երկուքն ալ ընկճուած, բայց երկուքն ալ անմահ, երկուքն ալ հպարտ։

Պատի՛վ բէլճ հերոսներուն, պատի՛վ հայ հերոսներուն, և պատի՛վ այն բանակներուն, որոնք իրենց ազատագրման պայքարին եղբայրակից եղեր են և են։

Թշուառ է Թիւրքահայութիւնը և անտէր, թշուառ է և Բելջիկան և պաշտպանուած։

Բուքրէշի մամուլը իր էջերուն մէջ հանգանակութեան սիւնակներ բացած է ի նպաստ բէլճ աղքատներուն։ Նոյնը կարելի չէր որ ընէր և հայերուս համար։ Կը հաւատամ, թէ ռումէն ժողովուրդը այդ քայլն ալ կառնէ, եթէ միայն հայերը հետապնդեն և մտերմանան ղեկավար շրջանակներու։

Նմանօրինակ քայլ մը առաւ Բուքրէշի մէջ՝ պարոն Լէօն Լանիս իր բարեկամներով։ Յունիս 23-ին տեղական ամենաազդեցիկ թերթերուն մէջ լոյս տեսաւ յիշեալին հետևեալ նամակը, որ կը խորհիմ թէ իր շահեկանութեան և ռումէններու վրայ թողած տպաւորութեան տեսակէտէն կարժէ արտատպել։

Նկատի պէտք է ունենալ, որ այս նամակը ուղղուած է Բուքրէշի երեսփոխան ռումանական պառլամէնտի անդամ և յայտնի հրապարակագիր Const. Melle-ի, որ կը կառավարէ երկու մեծ օրաթերթեր՝ «Adeverul» և «Dimineota»։

Ահա այդ նամակը.

«Սիրելի բարեկամս,

«Անհուն երջանկութիւնով կարդացի ձեր թերթին մէջ լոյս տեսած կոչը, հանգանակութեան, ի նպաստ Բելջիկայի մէջ բռնօրէն, գերմանական երկաթէ օղակներուն մէջ աղքատացող բէլջիկացիներուն։

«Մենք, Հայաստանի հարազատները, աւերուած ու բռնաբարուած, կոտորուած ու արիւնի մէջ խեղդուած այն ժողովուրդի զաւակները, որ կը պայքարի եղբայրութեան ու ազատութեան յաղթանակին համար, հոգեկան ուժգին [illegible] մը առաջնորդուած, կուգանք բերել գերմանական բարբարոսութեան դէմ մարտնչող բէլջիկացիներուն օժանդակութեան մեր համեստ բաժինը, քանի որ կը հաւատանք, թէ բէլջիկական վիշտը մերն ալ է և ամբողջ մարդկութեան։

«Կը խորհիմ, թէ ներփակ գումարը յանձնելով պատկանեալ մարմնին՝ ցոյց պիտի տանք այն սէրն ու համակրանքը, զոր կը տածեն հեռաւոր ու տարաբաղդ Հայաստանի զաւակները դժբաղդ բէլջիկացիներուն հանդէպ։

«Յարգանքներով՝ Լ. Լանիս»։

Ի պատասխան այս նամակին, որ արտատպուեցաւ զանազան թերթերու մէջ, բէլճ դեսպանը՝ Սփրլի ֆօն Սթրինէ՝ պատասխանած է այսպէս.

«Պարոն Լ. Լանիս,

«Թշուառացած Բելջիկան իր եղբայրական շնորհակալութիւնները կը յայտնէ թշուառացած Հայաստանի հարազատներուն, որոնք հաւաքարար բերած են իրենց լումաները։

«Մենք հաւատացած ենք, թէ մոխրակոյտի վերածուած Բելջիկան պիտի վերածնի. դուք ալ պէտք է քաջ համոզուիք, թէ Հայաստանը պիտի վերածնի։

«Ձեր համակրալից վերաբերումը պիտի հաղորդեմ և մեր Հավրի կառավարութեան։

«Յարգանքներով՝ Սփրլի ֆօն Սթրինէ»։

Այս կարգի ազնիւ քայլերն իրենց ընթացքին մէջ կը քաջալերուին, ինչպէս քաջալերուեցաւ և պ. Լէօն Լանիսի առած քայլը Բուքրէշի հայ գաղութի յարգելի դէմքերուն կողմէ։ Հաւանականաբար շրջաններն ալ պիտի հետևին այս օրինակին, հաւատացած ըլլալով թէ դրամը չէ որ կարևորութիւն ունի, այլ զգացումներու արտայայտութեան ազնիւ միջոցը և ազնիւ արդիւնքը։

Լ. Շահապէհեան

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԹԱԽԻԾԸ

Օրհներգների հրեշտակային փողից զըղջուն ելէջներով դուրս ծորող մեղեդիի նման շատ հեռուից, Բարձր Հայքի բարձունքներից ամեն օր ականջիս է հասնում նրա ցաւոտ երգի ձայնը, տխուր ու մելամաղձոտ։ Ամեն անգամ, երբ լսում եմ որևէ տխուր երգ կամ ճիչ, երբ տեսնում եմ մի որևէ սրտաճմլիկ տեսարան, իսկոյն նա է երևում ինձ իր դալկացած մեռելատիպ դէմքով, որ երբեմն անզուրված էր գարունքի հրաշագեղ թովչանքով։ Ես տեսնում եմ նրան, որ մոլորված աչքերով նայում է հեռուն և արտասվում։ Նայում է այն հինաւուրց ճանապարհին, որտեղից ես անցել եմ և որտեղով կարող եմ վերադառնալ, բայց այդ ճամբէն այժմ ծածկված է հայրենիքի նահատակների աճիւններով. նայում է դաշտերին, ուր երբեմն ես ու ինքը թափառել ենք և մի առժամանակ մոռացել ճակատագրի տառապանքը. նայում է՝ գուցէ ես այնտեղ կերևամ, բայց այնտեղերն այժմ խանձված, մրկված են անօգուտ թշնամու կրակով և քաղցած գայլերն են ոռնում, չը համարձակվելով մօտենալ մի [illegible] ժամանակ մարտիրոսների դիակներին։ Նայում է ձորերը, այն կենսուրախ, հեզասահ հովիտները, ուր սառնորակ, վճիտ ջրերի ափին յաճախ խնջոյքի քաղցրութիւն ենք վայելել և հայրենի սև հացով աղի պանիրն ուտելուց յետոյ անմահ ու կենսարար ջրով կայտառացրել, զովացրել ենք մեր նեարդները։ Նայում է՝ այնտեղ գուցէ ինձ տեսնի փախստական եղան փրկելու գնալիս, բայց այնտեղերը այժմ սառնօրակ, զուլալ ջրերի փոխարէն գաղափարի մարտիկների ալ արիւնն է հոսում և լերկ առապարների ու ժայռերի ետև արիւնկզակ հարամին է դարան մտած։ Նայում է հանդիպակաց բլուրներին ու լեռներին, ուր երբեմն իրար հետ գնացել ենք անթառամ ծաղիկ հաւաքելու և երեկոյեան վերադարձել ենք ծաղիկների բուրմունքից արբած և հայրենի լեռների անոյշ օդով մեր կուրծքը թարմացրած. նայում է՝ գուցէ տեսնի այնտեղից իջնելիս՝ յաղթութեան [illegible] ձեռքս բռնած. բայց մեր պաշտելի բլուրներն ու լեռներն այժմ զրկված իրանց անզուգական թաւ կանաչից՝ երևում են որպէս հսկայ ուղտերի հսկայ կարաւաններ, որ չոքել են ու քարացել։ Իսկ նրանց վրա ցրված, անթաղ նեխվում են ջահել-ջիւան ուխտաւորների աճիւնները, որոնց վերև ճախրում են գիշակեր ագռաւների երամներ՝ իրանց սև կառանչով խլացնելով լեռների երբեմնի կուսական օդը։

Լեռներից այս կողմը ոչինչ չի երևում այլևս. նա չը գիտէ՝ ինչեր են կատարվում այս կողմը։ Սակայն ուզում է նա տեսնել, իմանալ թէ որտեղից է գալու իր փրկութիւնը։ Ու յուսահատ, խելագարվելու աստիճան խելայեղված, փրկչական անկարելիութեան զգացումից սարսափահար, հեկեկում է, աչքերը մթնում են, սև-սև մազերը որպէս կապարաձոյլ անուրջներ սեղմում շիկացնում են նրա ուղեղը. գլուխը ձեռների մէջ թաղած չի համարձակվում այլևս աչքերը բարձրացնել։ Ո՛հ, այն [illegible] ճանապարհները, դաշտերն ու լեռները, թշնամին, կրակը...մահը. «Է՜յ, Տէր իմ Աստուած, միթէ փրկութեան յոյս չը կայ, միթէ չը պիտի տեսնեմ այլևս նրան,—մրմնջում է նա,—փրկիր նրան, ով հրաշագործ Աստուած. չէ որ նա իմ միակ յոյսն ու արևն է. չէ որ ես ամեն օր աղօթում եմ նրա համար, մամ եմ վառում իմ խցի մի անկիւնում, այն օրից, երբ անօրէնները խլեցին մեր եկեղեցին՝ Քո տաճարը։ Ո՞ւր գնամ, ում դիմեմ, էյ, արդարադատ Աստուած»։

Ես լսում եմ նրա հնչուն ձայնը, որ ինձ պատմում է, թէ իր այդ յուսահատական գալարումների մէջ մազերի օղակներն երբեմն-երբեմն պարզվում են ու իրանց մէջ առնում, ընդգրկում կռուողների հսկայական բանակը. նա տեսնում է սրերի շողշողումը, լսում է հրանոթների ահագնադղորդ ձայները, որոնք ցնցում են նրան. տեսնում է, թէ ինչպէս շատերը ընկած հոգեվարքի դալարումներով տապլտկվում, նայում է ուշիուշով նրանց դէմքերին։ Տեսնում է, թէ ինչպէս նրանցից մի քանիսը կարօտի աղու ճիչ են արձակում, մի քանիսը միայն խոր հառաչանք են քաշում ու մեռնում, ուրիշները մայրիկ են գոչում, բայց մայրիկ չը կայ։ Շատերն էլ մեռնում են հանգիստ, անշշուկ... Տեսնում է գազանացած մարդկանց, որոնցից իւրաքանչիւրը աշխատում է, որքան կարելի է շուտ և շատ սպանել՝ իրան կենդանի պահելու համար, տեսնում է, թէ ինչպէս նրանք կիսակենդան դիակների վրայով անցնում-դառնում են անխնայ, գուցէ առանց զգալու թէ ինչ կայ ոտների տակին։ Այդ միապաղաղ զանգուածի մէջ նա չը ճանաչեց ոչ ոքին և վշտաբեկ ու ուժասպառ ընկած ծանր շնչում է։

Այժմ նրա գլուխը ծանրացել է իբր քար, սիրտը խփում է ուժգին և հիւանդագին. նրան թւում է, թէ երկիրը խոյս է տալիս իր տակից և ինքը պիտի գլորվի նրա վրայից անյատակ անդունդները։ Այդ մահասարսուռ պատրանքը նրան սթափեցրեց. նա մէկ երկու անգամ ճիգ արաւ, որ վեր կենայ, բայց էլի վայր ընկաւ։ Աչքերի առաջ կազմվում էին զանազան գունաւոր ձևեր, որոնք երկարում, ձգվում, շրջաններ կազմում ու էլի միախառնվում էին։ Այրվող գանգի տակ կարծես փոքրիկ օձեր էին ֆշշում, նրա կամքը կորցրել էր իր հաւասարակշռութիւնը. ուղեղը չէր հնազանդվում իրան։ Ես լսում եմ պարզ ու մեկին զուլալ մի երկրից՝ ականջիս հասնող նրա անվերջ պատմութիւնը, որ դարաւոր վշտի ու համիդեան [illegible] արեան ճապաղիքների մահաթոյր դրոշմն է կրում, որ դարեր շարունակ բռնաբարված իրաւունքի ու թևաբեկ ազատութեան արդար պայքարով ու բողոքով է հիւսված։ Նա կանչում է ինձ, կանչում է իր միակ յոյսն ու ապաւէնը, որ գնամ փրկեմ իրան... Ճամբէքը դիակնածածկ, դաշտերը խանձված ու մրկված, լեռները գօսացած, ամայի, նա ինձ կանչում է...

Նրա այդ յաւիտենական թախիծի ու բռնութեան պատմութիւնները, բոլորովին նման այսօրվանին, լսել եմ դեռ սկսած այն ժամանակից, երբ նա ամեն օր իմ ձեռից բռնած տանում էր գիւղի վարժատունը և դողալով յանձնում վարժապետին.

— Ես մէկն է մնացել, վարժապետ ջան, էն երեք կարիճ բալէքս անօրէնի սրի պատահեցին... Լաւ նայեցէք սրան, վարժապետ ջան, լաւ սովորեցրէք։

Իսկ այդ պատմութիւնների հետ նա ունէր նրանցից անբաժան մի երգ, որի շնորհիւ միայն ինձ համար անմոռանալի են դարձել նրա բոլոր հէքեաթներն ու պատմութիւնները, նրա ամբողջ անցեալը։ Նա ամեն արիւնահեղ վերյուշից ու պատմութիւնից յետոյ ցածր ու զգացումներով դեղուն ձայնով երգում էր այդ երգը, որը իր մելանոյշ ու շատ տխուր խաղերով միշտ էլ լսում եմ, կարծես հնչում է սրտիս անհունաւոր խորշերից, շատ խորունկից։ Որչափ շատ տարիներ են անցնում, անէանում, այնչափ նա ինձ համար հնչուն ու հետաքրքրական է դառնում։

Ոչինչ կեանքում ինձ համար այնքան մեծ նշանակութիւն չէ ունեցել, ինչքան այդ կախարդական անցեալին պատկանող երգը։ Առանց սարսուռի ու ցնցումի չեմ կարող յիշել այդ անցեալը, ուր բիւրեղացել, քարացել են նրա յաւերժական վշտի երգն ու արցունքները։ Ծանր, խիստ ծանր մելամաղձոտութիւնն իր ամպածին թևերով գրկում է հոգիս. երբ հեռուից ականջիս է հասնում այդ երգի ձայնը, նա մի տեսակ քաղցր դառնութիւն ունի ինձ համար։

Յիշում եմ, երբ վարժատնից տուն էի վերադառնում, շատ անգամ նրան մենակ էի գտնում՝ կամ թել մանելիս, կամ գուլպայ գործելիս։ Նա ձեռագործ բոլորովին չէր սիրում. երևի երգի հետ գաղտնի թափած արցունքներն աննկատելի դարձնելու համար էր այդ։ Ես փոքր էի, անհոգ, խաղի ու փայլուն արևի սիրահար մի տղայ. գրքերս տուն դնում ու դռնից դուրս էի թռչում։ Յաճախ նա չէր թողնում դուրս գնամ, փայփայելով պահում էր իր մօտ։ Մէկ էլ յանկարծ՝ երգը կիսատ, ինձ գրկում, սեղմում էր կրծքին ու անկուշտ համբուրում. ջերմ արցունքները տաքացնում էին երեսներս. հազիւ թէ ես բան հասկանայի այդ ամենից։ Համբոյրների հետ մի քանի բան էլ մրմնջում էր ու էլի շարունակում իր երգը մեղմ ու քնքուշ ձայնով.

Աշխարհ եկայ՝ օր չը տեսայ, զուլում ինձի փայ ընկաւ,
Ախ սև ըլեր ծնած օրս, մէջս իմ տեղը քար ծնէր,
Կաթի փոխան ցաւ եմ ծծել, սարերի չափ դարդ ունեմ,
Դումանն իջել սև երկնքից՝ արար աշխարհ է բռնել։

Թիւրքն ու քիւրդը օր ու արև չեն տալիս,
Լոյսն ու բոյսը, օդն ու ջուրը ձեզ հարամ է ասում են.
Նրանց ահից սարերն ընկաւ իմ գլխաէքն անգիւման,
Նրանց սրից սև հողն իջան իմ բալէքը աննման։

Ո՞վ է անում դատ դատաստան Թիւրքի համար, էյ, Աստուած.
Մեզ մորթում է ու քերթում է նրա համար, որ հայ ենք,
Մեզ զրկում է ու ջնջում է, թէ ինչի՞ ենք հայ ծնվել,
Դո՞ւն էլ, Աստուած, չես տեսնում ու չես լսում էս զուլումը։

Առանց առանձին ճիգ գործ դնելու, անզգալաբար սովորել եմ այդ երգը և չափահաս դառնալուց յետոյ միայն հասկացել եմ նրա թախիծը, որ միշտ էլ պատել էր և պատել է նրա կնճռոտ ճակատը՝ որպէս մռայլ ամպ։ Իսկ այժմ այդ հինաւուրց թախիծը աւելի մեծանալով ընդգրկել է նրա ամբողջ հոգին, ներթափել ու մազանման հիւսուածքների ցանց է կազմել նրա օրգանիզմի և ուղեղի ամբողջ խորշերի մէջ։ Տեսնում է սարերը, դուման, դաշտ ու ձոր արիւն, ճամբէքն անգիւման, էլ որտեղից յոյս ու լոյս։ Հազարներն ընկան, հազարներն կորան։ Ո՞վ է իմանում, գուցէ նա էլ նրանց մէջն է. չէ որ նա խոստացել էր գալ՝ հէնց որ հրդեհը բռնկվի, հէնց որ հիւսիսը բացավառվի։ Այդ օրից տարի է անցել ու դեռ նա չը կայ։ Սարսափահար նա սպասում է յուսահատ ու փրկարար գալստեանը։

Օրհներգների հրեշտակային փողից զըղջուն ելէջներով դուրս ծորող մեղեդիի նման շատ հեռուից, Հայկական Պարի բարձունքներից՝ ամեն օր ականջիս են հասնում նրա արիւնահեղ պատմութիւնների ու թախծաշունչ երգի ձայնը, տխուր ու մելամաղձոտ. նա սպասում է յուսահատութեան մէջ դեռ յուսալով։

Հ. Ժամկոչ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐԻ

Ստացանք՝ 1) Հաղբատից, Մարտիրոս Թանդիլեանից—5 ր., 2) Սարըկամըշից, Սարգիս Այվազեանից, հայկ. VI դրուժինայի յանձնելու համար—3 ր., 3) Սէրօվօ կայարանից, եղբ. Ակօբեանների առևտ. տնից—50 ր., 4) Եօյթա գիւղից, Թորոս Փեշաբեանից և Գր. Աւշարեանից 3-ական րուբլի, ընդամենը 6 ր.: Գումար՝ 64 րուբ.: Նախկին ստացված 45,048 ր. 23 կ. գումարի հետ միասին (տես «Մշակ» № 154) ունենք ստացած ընդամենը 45,112 րուբ. 23 կոպ.:

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ

Ստացանք՝ 1) Իւրիէվսկի գավօդից, Ա. Ս. Գէորգեանից—128 ր. 78 կ., 2) Սէրօվօ կայարանից, եղբ. Ակօբեանների առևտ. տնից—25 ր.՝ Նպաստ. Ընկ. յանձնելի, 3) Թիֆլիսում, բժշկ. Բ. Նաւասարդեանից, Էջմիածնի Գլխաւոր Յանձնաժողովին յանձնելի—30 ր., 4) Թիֆլիսում, Վ. Ն. Նազարէթեանից—25 ր., 5) Թիֆլիսում, Սանդրօյից—2 ր., 6) Թիֆլիսում, Յովսէփ Ղորղանեանից—25 ր.: Գումար՝ 235 ր. 78 կ.: Նախկին ստացված 37,400 ր. 73 կ. գումարի հետ միասին (տես «Մշակ» № 154) ունենք ստացած ընդամենը 37,636 րուբ. 51 կոպ.:

ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՏԻ

(Նուպար-փաշայի նախագահ. գործ. յանձն.)

Ստացանք Ղազախից, Ս. Յակոբեանի միջոցով, Յովհ. Քոփալեանցի սարքած ճաշկերոյթին հանգանակված—10 ր. 20 կ.: Նախկին ստացված 380 ր. 81 կ. գումարի հետ միասին (տես «Մշակ» № 144) ունենք ստացած ընդամենը 391 րուբ. 01 կոպ.:

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Թիֆլիսի Արտիստական Ընկերութիւնը յատկացրել է 500 ր. յօգուտ փախստականների և որոշել է այդ գումարն ուղարկել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին՝ Գլխաւոր Կարգադրիչ Յանձնաժողովի համար:

—

Նպաստամատոյց Ընկ. յանձնելու համար, յօգուտ փախստականների, ստացանք 1) Աւետիս Մանուէլեանից—50 ր., 2) Արշակ Ղուլեանից—10 ր., 3) գիմնազիստ Յովհ. Ղուլեանից—3 ր., 4) ամուսիններ Աննա և Ջհան Աթայեաններից—5 ր., 5) Լ. Մ.-Ա-ի միջոցով Ս. ընտանիքից—10 ր.:

—

Փախստականներին Օգնող Թիֆլիսի Քաղաքային Յանձնաժողովը, որի նախագահն է Հ. Առաքելեան, վարձած ունենալով մի քանի ամիս առաջ ասորի փախստականների համար Վակէում գտնվող Գօլցլիւստի լուցկային գործարանը, որ մի ահագին կացարան է, ուր տեղաւորվում էին մօտ 1000 ասորի փախստականներ և որն այժմ դատարկ է վերջիններիս Պարսկաստան գնալուց յետոյ, որոշել է այդտեղ տեղաւորել և պահպանել բոլոր այն փախստականներին, որոնք կը դիմեն իրան և օգնութիւն կը խնդրեն: Երէկ 10 հայ փախստականներ—կանայք և երեխաներ—ուղարկվեցին այդ կացարանը: Յանձնաժողովը որոշել է բանալ այդտեղ ճաշարան, եթէ հաւաքվեն առաջին նուագով 300 փախստականներ:

—

Պետրօգրադից, հայ պատգամաւոր Միք. Պապաջանեանը հեռագրել է Թիֆլիսի հայոց առաջնորդին, թէ ինքն ներկայացել է մինիստրին և խնդրել, որ մի միլիօն րուբլի յատկացնվի հայ փախստականների օգնութեան համար: Արդիւնք դեռ յայտնի չէ:

ՄԻ ԿԱՐԾԻՔ

Սուր ու սովից և հիւանդութիւնից բացի էլ որոնք են մարդկութեան ամենամեծ թշնամիները:

Եւ այդ երեքն էլ այսօր չոքել են հայութեան կիսաւեր շէմքին, այս անգամին ընդմիշտ նրա տապանը կնքելու համար: «Դրամ, դրամ, դրամ» է աղաղակում ամբողջ հայութիւնը՝ հայութեան կործանումը ետ գնելու համար: Մուրացիկի ձեռք են մեկնում ամենքը անխտիր ամենքին՝ սարսափելի հրդեհը հանգցնելու համար, որը պիտի լափէ, աւերէ ամեն ինչ:

Կարդացէք հայ թերթերը, օրվայ հրատապ խնդիրը «դրամն է»: Մտէք եկեղեցիները, քահանան, վարդապետը, եպիսկոպոսը դրամ են աղերսում: Կարդացէք կաթողիկոսական կօնդակները. հայոց Հայրապետն իր բարեկեցիկ զաւակներին կոչ է անում օգնել իրանց թշուառ, օգնութեան կարօտ եղբայրներին:

Եւ կոչերը, աղաղակները, աղերսանքները արձագանք են գտնում աւելի թշուառների սրտերում... «Թշուառին թշուառն է միշտ մխիթարում»...

«Բարեկեցիկ սրտերը» լուռ են... Եւ ես ուզում եմ հաւատալ, որ ոչ նրա համար, որ մարել է նրանց սրտում կարեկցութեան կայծը, այլ նրա համար՝ որ նրանք աշխարհից «բեխաբար» են... Իսկապէս, ե՞ր հարուստը ժամանակ ունի հայ լրագիր կարդալու, ե՞ր հարուստը ժամանակ ունի Կաթողիկոսի կօնդակը կամ հոգևորականի՝ եկեղեցու բեմից արած կոչերը կարդալու կամ լսելու: Նա էլի թաղված է իր առօրեայ հոգսերի մէջ, առաւել ներկայումս. չէ՞ որ հազարաւոր տարիների ընթացքում էլ այսպիսի հանգամանքներ դժուար են ստեղծվում, երբ 10 րուբլով առած ապրանքը կարելի է կրկնապատիկ արժէքով ծախել և տասնեակ տարիներով մնացած հին ու փտած մնացորդ-ապրանքները կարելի է նաղդել ու օձիք թափ տալով ամեն մեղք գցել համաշխարհային պատերազմի վզին... և այլն, և այլն, այլ միջոց պէտք է մտածել բարեկեցիկ դասակարգին իր «բեխաբար», անտարբեր դրութիւնից դուրս բերելու համար:

Մեր կարծիքով՝ լաւ կը լինէր, եթէ Վեհափառ Հայրապետը Էջմիածին հրաւիրէր Ռուսաստանի հայ հարուստներին և նրանց խորհրդածութեանը ենթարկէր «Հայութեան փրկութիւնը»:

Իսկ եթէ այդ հրաւէրն արդիւնք չունենայ, այն ժամանակ թող Ալեզարդ Հայրը Նուիրակներ ուղարկէ՝ բաղխելու իր անտարբեր զաւակների քար սրտերը. չէ՞ որ ըստ Բենիկ վարդապետի՝ վանեցոց հոգեհանգստին արտասանած բանախօսութեան՝ «Մեր փրկութիւնը այժմ Բարձրեալ Աստուծուց և մի քանի միլիօն արծաթից է կախված, իսկ հայութեան մէջ հարիւրաւոր անձեր կան տասնեակ միլիօնի տէրեր...

Կարդացել էք անշուշտ ազգերի ազատութեան պատմութիւնը՝ յունաց, բուլգարների, Իտալիայի. այդ օրերում միլիօնատէրերը իրանց ամբողջ կարողութիւնը նուէր բերին ազգային սուրբ սեղանի վրա, աղքատացան, բայց ազատութեան լուսաբացին ազատութեան անուշ օրօրով ննջեցին: Եւ ազատագրված ազգը նրանց օրհնեց դիրք ու պատիւ տալով երախտահատոյց և յաւիտեան երախտապարտ մնաց: Դուք էլ, հայեր, այդ ճամբէն բռնեցէք, եթէ հայրենասիրութիւնը ձեզ համար մետաղից աւելի է, եթէ ստրկութեան շղթաները ձեզ սիրելի չեն:

Մի՛ կարծէք թէ աշխարհիս վրա արդարութիւն չը կայ, հատուցումն չը կայ: Տիեզերքի ամեն մի անկիւնը արդարութեամբ լի է: Տիրական օրէնքն է դա, բարւոյն բարի, չարին չար հատուցել:

Ի՞նչ կը լինէր հոգեկան վիճակը, եթէ կործանվող ժողովուրդը, որի աչքը ձեզ է յառած, անօգնական մնալով լքեալ մեռնի. նրա խղճալի մնացորդը գազան դարձած ձեզ կուլ կը տայ, ձեզ՝ որի ոտքերին փարելով այսօր օգնութիւն է աղերսում:

Ո՜րքան փափագելի կը լինէր, որ հայ հարուստ դասը թոյլ չը տար իր հոգևոր Հօրը այդ միջոցին դիմելու և կանխէր նրան:

Իբօ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՌՈՒՂԻՑ

I

Պետրօգրադ, 25 յունիսի

Պետրօգրադումն եմ: Չը նայած ամառային ժամանակին, քաղաքի կեանքը նոյնն է, ինչ որ այլ ամիսներին: Պատճառը շատ հասկանալի է: Պատերազմի պատճառով ոչ ոք չի մտածում ամարանոց գնալու մասին: Կեանքը եռում է: Ինտելիգենցիան, առաւելապէս սրա [illegible]բուրժուա մասը, իր ոյժերը կրկնապատկած՝ ինքն իրան նետել է ռուսական թիկուն և բազմաչարչար զօրքի անհրաժեշտ պիտոյքները, գլխաւորապէս ռազմամթերքը հայթայթելու գործի մէջ: Օրէցօր աւելանում է այդօրինակ կազմակերպութիւնների և մարմինների թիւը: Ամեն ոք իր սեպուհ պարտքն է համարում օրէց գործի մասնակցել և իւրովսանն իր ոյժերը տրամադրել ընդհանուր գործին: Ամեն օր Պետրօգրադից դէպի եւրօպական չէզոք երկիրներն են մեկնում ռուս ձեռնհաս և ռազմագէտ ու զօրքին անհրաժեշտ մթերքներ մատակարարելու գործին գիտակ անձինք, նորանոր պատուէրներ տալու համար:

⁂

Եղայ հայոց եկեղեցում: Բայց, աւաղ, միայն անունով հայոց եկեղեցում, որովհետև նա իր պատկերապաշտութեամբ աւելի կաթոլիկ եկեղեցու տպաւորութիւն թողեց ինձ վրա, քան հայոց պարզ, ժողովրդական եկեղեցու: Որոշ չափով միայն բեմն է յիշեցնում, թէ նա հայոց եկեղեցի է, իսկ մնացած ամեն ինչն օտար է, մի կատարեալ կռատուն: Տեղեկացի Անդրէաս քահ. Արշակունու հետ, որը այստեղ է ուղարկված Էջմիածնի կարգադրութեամբ՝ տեղս գտնվող հայ վիրաւոր զինուորներին հովւելու համար: Տեղս և շրջակայքում գտնվող թւով աւելի քան 600 հայ վիրաւոր և հիւանդ զինուորներին հայր Արշակունին հերթով այցելելով և հոգեպէս մխիթարելով հանդերձ՝ այլ և կատարում է նրանց համար նամակագրի, միջնորդի, բարեխօսի և ընթերցողի դեր, կարդալով նրանց հայ լրագիրներից հայրենի խաբրիկներ: Գովելի է նրա եռանդը: Հ. Արշակունին Մանգլիսի նախկին հովիւն է և այստեղ է գտնվում 8 ամիսներից ի վեր:

⁂

Թիֆլիսում և Բագւում մեզ յայտնեցին, թէ Պետրօգրադ կարելի է մտնել միայն քաղաքապետի թոյլտուութեամբ, սակայն տեղս ժամանելով մենք ամենևին չը հանդիպեցինք այդօրինակ արգելքի . . . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Ես միայն մէկ փաստ յիշեցի, որպէսզի ընթերցողին ցայտուն գաղափար տամ գերմանացիների և նրանց գործակալների աննկուն գործունէութեան մասին: Տեսածս շատ-շատ է:

Ե. Գասպարեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Առաջ ենք բերում, քաղելով մայրաքաղաքի թերթերից, Պետական Դումայում արտասանված պատգամաւորների ճառերը աւելի ընդարձակօրէն (Միլիւկովի և Չխէիձէի ճառերը տալիս ենք «Արևի» թարգմանութեամբ):

Պ. Ն. Միլիւկովի ճառը

Մի տարի սրանից առաջ մենք այստեղ եկանք՝ հայրենասիրական բռնկումի զգացմունքներն արտայայտելու: Կէս տարի անց՝ յայտնվեցինք այստեղ հայրենասիրական վրդովմունքի զգացմունքով համակված, բայց այն ժամանակ մենք զսպեցինք մեր այդ զգացմունքը, իսկ իշխանութիւնը մեզ ասաց, որ մեր կարիքը չէ զգում: Դժբաղդաբար հայրենասիրական վրդովմունքն ըստ ամենայնի հիմնաւոր եղաւ:

Ժողովուրդը այժմ կամենում է ինքը գործի անցնել և ուղղել իր սխալները:

Մեր պանծալի բանակն անյաղթելի է և դժուարութիւններին զուգընթաց աճում է նրա դիմադրութիւնը: (Ծափեր): Սպառված չեն մեր միջոցները և մեր մէջ, ինչպէս դաշնակիցների մէջ էլ օր-աւուր աճում է պատերազմը անպայման յաղթական ելքի հասցնելու վճռականութիւնը:

(Բուռն ծափեր):

Ժողովուրդը, որ հաւատում է իրան, չէ վախենում ճշմարտութիւնից, և եթէ սխալներ կան, ապա նրանք պիտի ի լուր ամենքի ազդարարվեն: Բայց պիտի շտապել խօստովանելու, որովհետև պատերազմի իւրաքանչիւր օրը մարդկային և նիւթական ահագին զոհեր է տանում:

Մեղադրանքներ լսվեցին Պետական Դումայի հասցէին:

Բայց նա ամենից քիչ յանցաւոր է, որ, չը նայած անցեալ պատերազմի դառն փորձին, ռուս հանրականութեան հիմքերը բաւականաչափ ամրացած չէին յաղթանակի տաճարի կառուցման համար: Սխալների իսկական աղբիւրը հասարակական ոյժերի և իշխանութեան անբնական յարաբերութիւնն է:

Անվստահութիւնը դէպի ժողովուրդը հիմն էր մեր ներքին քաղաքականութեան առաջնորդ թելը: Իշխանութիւնը կարծէք դիտմամբ անում էր ամեն ինչ՝ ժողովրդի բռնկումը հովեհելու համար: Փոխարէն ներքին հաշտութեան բարեխիղճ պահպանութեան, իշխանութիւնն շտապում է շահել ռազմական ժամանակի բացառիկ պարագաները՝ կործանելու համար կուսակցական այն դիրքերը, որոնց վրա մենք կռւում էինք խաղաղ ժամանակը: Ներքին քաղաքականութիւնը ռազմական իշխանութիւններին քաշում էր դէպի քաղաքական տարաձայնութիւնները, և բանակի ուշադրութիւնը շեղում էր իսկական աշխատանքից: Ներքին խաղաղութեան մի այլ խախտումը իշխանութեան քաղաքականութիւնն էր այլ ազգութիւնների վերաբերմամբ:

Այստեղ, առանձնապէս, երևան եկան իշխանութեան կուսակցական ձգտումները, մասսաների մութ և ազգայնական բնազդների խաղը [illegible] այլազգիների, այլադաւանների դէմ, որ պատերազմական կարիքների հովանու տակ առանձին և չը տեսնված ծաւալ ընդունեց:

Մենք ականատես եղանք [illegible] ու բիրտ, ազգութիւնը և կրօնը ոտնահարելու փորձերի՝ հէնց նոր գրաւած Գալիցիայի բնակչութեան, որին կառավարելու համար ուղարկվեցին ռուս գաւառական չինովնիկութեան տականքները:

(Ձայներ ձախից՝ «Իրաւ է»: Աղմկալից ծափեր):

Քիչ է այդ. այդ նոր տաշկենդցիները մեզնից վանեցին մեր արիւնակից բնակչութիւնը. նրանք փորձում էին մթագնել մեծ ազատամարտի արփին և դեռ երդվել էին մեզ և մեր դաշնակիցներին օգնող մանր ազգերի ինքնուրոյնութեան համար:

(Ձայներ ձախից՝ «Բրաւօ՜»: Ծափեր):

Մութ ֆօնի վրա փայլուն կէտ եղաւ առաջին պաշտօնական խօստումը այդ մեծ գաղափարի՝ Հրամանատարի կոչը լեհերին:

Բայց այստեղ էլ բաւականին մութ, սակայն և մեր եղբայրներին ազատամարտի համար օգնող խօստումներին իրականացումը չը յաջողվեց, և միայն այսօր մենք լսեցինք, վերջապէս, նուիրական և մինչև այժմ արգելված բառը՝ աւտօնօմիան:

Բայց այս բոլորը նսեմանում է այն բոլորի հանդէպ, ինչ որ արված է հրէաների դէմ: Այդ դժբաղդ ժողովուրդը, պատերազմի սկզբին ընդհանուր հայրենասիրութեամբ բռնկված, դարձաւ ինչ-որ սիստեմատիկ հալածանքի առարկայ:

Ամբողջ մի ժողովրդի դաւաճանութեան և մատնչութեան ընդհանուր մեղադրանքը չէ կարող արդարանալ եզակի դէպքերով, որոնք միշտ էլ ամեն ազգի սահմանաբնակների մէջ տեղի են ունենում՝ չէ կարելի ուրիշ անուն տալ: Այդ ընդհանուր մեղադրանքին նոյն նեղ կուսակցական աղբիւրից, ռազմական լիազօրութեամբ ծածկված, հետևեցին չեղած չափերով և կատարեալ պատասխանատւութեամբ չը գործած յանցանքների համար այնպիսի միջոցներ, որոնք յիշեցնում են վայրագ ու խորին միջնադարի ժամանակները և նուաստացնում մեզ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի հանդէպ:

Մանր ազգերի ազատութիւնն ու իրաւունքները պաշտպանող պետութիւնների բաղխման օրերին պետական բռնադատների առաջացրած այդպիսի երևոյթները աղաղակող դիսսօնանս են, որ զայրացնում են բարեկամներին ու հրճուանք պատճառում թշնամուն:

(Աղմկալից ծափեր ձախից):

Այսօր ինքը՝ իշխանութիւնն է դատապարտել այդ ազգայնական քաղաքականութիւնը և, վերջապէս, խոստովանել, որ բոլոր քաղաքացիների իրաւունքները հաւասար և հաւասարապէս ուշադրութեան արժանի են՝ առանց ցեղի, լեզուի և կրօնի խտրութեան:

— Հաւատարի՛մ զաւակներին,—հեգնաբար նկատում է Մարկով 2-րդը իր տեղից:

Ներքին տարաձայնութիւնները մոռանալու խօսքերը, որ լսվեցին Գահի բարձունքից, լայն արձագանք տուին և յոյսեր ներշնչեցին, որ իշխանութիւնն ինքն իրանից կը սկսի և որ ի՛նքը ցոյց կը տայ մոռացութեան առաջին օրինակը:

Իրանց արիւնը ժողովրդի համար թափելու պատրաստակամութիւնը յայտնող ազգերի վտակները եղան Կայսրի բառերի պատասխանը: Անսպասելի տեղերից, աքսորի վայրերից, ռուս էմիգրանտներից էին գալիս այդ վտակները: Այդ անձնուրաց բռնկումի ամենացայտուն օրինակը Բուրցեվն էր: Ամօթի և խորին նուաստացումի զգացմունքը համակում է մեզ, լոկ յիշելիս, թէ ինչպէս վարվեց իշխանութիւնն Նիրօլայի այդ վտարանդիի հետ:

Միայն երէկ, մասնաւոր խօսակցութեան ժամանակ, Կրիվօշէինը յայտնեց, թէ Բուրցեվը տասն օր է, ինչ ներումն է ստացել:

Մենք ջերմ կերպով ողջունում ենք հասարակութեան խղճի հետ հաշտվելու այդ առաջին քայլը:

(Բուռն ծափեր ձախից և կենտրոնից. ձայներ՝ «Բրաւօ»):

Բայց միայն Բուրցեվի խնդիրը չէ: Կայ մի իրողութիւն ևս, որ մինչև նստաշրջանի բացումը չը պարզվեց:

Ես խօսում եմ մեր ընկերների՝ սօց.-դէմօկ. ֆրակցիայի անդամների վիճակի մասին: Պարոնայք, ես երեք օրն էլ ներկայ էի դատավարութեանը, որ բեմ էր հանել նախկին մինիստրը, որի անունը մնաց ռուս անարդարադատութեան սիմվօլ:

(Բուռն ծափեր ձախից):

Ես կարող եմ վկայել, որ դաւաճանութեան այն յանցանքները, որոնց համար մեղադրվում էին մեր ընկերներին, ոչ միայն դեռ ևս տեղի չէին ունեցել, այլ տեղի էր ունեցել ինչ-որ հակառակ բան:

Մեղադրեալները բացատրեցին իրանց արտասահմանից ուղարկված փօրմուլան, որ նրանք էլ ցանկան Ռուսաստանի պարտութիւնը: Եւ դատարանի դահլիճից դուրս գալով՝ ես, պարոնայք, բերկրանք էի զգում, որ մեր հասարակութեան այդ բևեռի վրա էլ չեղան մարդիկ, որոնք կամենային մեր հայրենիքի պարտութիւնը:

Իսկ դատարանը հանգիստ խղճով մեր ընկերներին ուղարկում էր հեռաւոր աքսոր՝ ենթադրական մասնակցութիւն ունենալուն համար այն կուսակցութեանը, որի ներկայացուցիչները մեզ հետ այստեղ նստած են միևնոյն նստարանի վրա: Նման միջոցներով շատ արագ ու աջող ստեղծվում է այն տրամադրութիւնը, որ կամենում են կանխել:

Ժողովրդի նախկին ամբողջ խանդավառութիւնը վերականգնելու համար, որ այնպէս անշնորհ կերպով շռայլվում էր, ես այլ միջոց չեմ գտնում, քան մեր ընկերներին անմիջապէս մեր շրջանը վերադարձնելը և Բուրցեվի վերաբերմամբ գործված վերջին արարքի ընդհանրացումը բոլոր այն մարդկանց նկատմամբ, որոնք մեղադրված են քաղաքական յանցանքների համար:

(Ձայներ ձախից՝ «Իրաւ է». ծափեր):

Մենք ամենքս հասկանում ենք ռազմական գաղտնիքի պահպանութեան անհրաժեշտութիւնը: Բայց այդ հասկացողութեան և գոյութիւն ունեցող գրաքննական կարգերի միջև հսկայական վիհ կայ:

Վերում և վարում, գրագէտների և անգրագէտների մէջ, մայրաքաղաքում և խուլ գաւառում, ռուս երկրի մի ծայրից միւսը շշուկներ են լսվում դաւաճանութեան մասին: Այդ շշուկները ելնում են բարձրերը և ո՛չ ոքի չեն խնայում: Այստեղ էլ մասամբ պատասխանատու է իշխանութիւնը, որ օրինակները տուեց դրա և դրդեց, լարեց ամբոխը դէպի այլազգի անունները՝ առիթ տալով այնպիսի տխուր դէպքերի, ինչպէս, օրինակ, Մօսկվայինը: Կաշառակերութիւնը հինաւուրց սովորութիւն է մեր պաշտօնէութեան մէջ: Եւ ո՛չ ժողովրդին, ո՛չ բանակին չէ բաւարարել պատերազմական մինիստրի պարզ հեռանալը:

(Ձայներ ձախից՝ «Իրաւ է»):

Դա այն մինիստրն էր, որ խաբեց Պետական Դումային: (Բաջալերում և հաւանութիւն կենտրոնում և ձախում): Շատ բան կարելի է վերագրել իշխանութեան պարապութեանը: Բայց, ներկայ հանգամանքներում, իշխանութեան անգործութիւնն էլ հասարակ սխալ չէ, այլ ծանր պետական ոճիր: Բացի դրանից՝ չէ՞ որ ոչ ոք չէ հաւատում, թէ մեղքը միայն ընկնում էր պատերազմական մինիստրի վրա, ուստի և միայն դատական քննութիւնը կարող է վերջ դնել յամառ լուրերին՝ մեղաւորներն ու արդարներն իրարից բաժանելով:

Մենք չենք կարող հաւատ ընծայել այն լուրերին, թէ նախկին մինիստրն այժմ նոր և աւելի բարձր պաշտօն է ստացել:

Մարդիկ, պարոններ, փոխվել են, բայց նրանց կուսակցական գոյնը չէ փոխվել: Կաբինէտի նոր անդամները կամ դեռ այնքան ոչ-վաղ պատկանում էին ժողովրդական ներկայացուցչութեան թշնամի կազմակերպութեան և կամ այժմ էլ իսկ իրանց յայտարարում են աջակողմեան: Այս բոլորը մեր աչքի առջև չէ ցուցադրում քաղաքական դրութեան լրջութեան ըմբռնումը:

Այսօր մենք բարեացակամ խօսքեր լսեցինք. մենք գնահատում ենք այդ խօսքերը. բայց մենք չը լսեցինք քաղաքական որոշ ծրագիր: Այդ քիչ է. մենք դեռ լսեցինք մերժում էլ, որ «ժամանակը չէ ծրագրային խօսքերի»: Այս հանգամանքներում մենք վստահաբար ենք նայում նոր մինիստրների անձնական արժանիքներին ու բարի ցանկութիւններին և շատ բան ենք սպասում:

Բայց նրանց հասարակական արժէքը երկրին անյայտ է: Ռուսիայի ամեն ծայրից լուրեր են գալիս, որ ամեն ինչ «հին ձևով է»: (Ձախից՝ «Իրաւ է»):

Միայն տեղական իշխանութիւնների լուրջ նորակազմութիւնը իրերի ներկայ դրութեանը վերջ կը տայ:

Մենք չենք ցանկանում դեռ կուսակցական նախագծեր առաջարկել, որոնք կարող էին մեզ անջատել: Մեր օրէնսդրական բոլոր առաջարկութիւնները մի գաղափարով են տոգորված՝ ժողովրդական ոյժերի ընդհանուր կռւին մասնակցելու կազմակերպութեան գաղափարով: Բնակչութեան կազմակերպչական տարրը գիւղացիութիւնն է: Գիւղը պէտք է շաղկապվի ժողովրդական կեանքի բարձր կենտրոններին՝ տեղային ինքնավարութեան մանր միաւորներով: Եւ միայն ժողովրդական տարրերի ու իշխանութեան փոխադարձ վստահութիւնը կարող է ստեղծել այն մթնոլորտը, որ նպաստաւոր կը լինի կօօպերատիվների զարգացման համար: Դժբաղդաբար վերջին օրերի դէպքերը ցոյց տուին, որ իշխանութեան անվստահութիւնը դէպի բանւորութիւնը չէ փոխվել:

Միլիւկովը շօշափում է բանւորութեան ու քաղաքային ծառայողների վիճակը և յայտնում, որ իշխանութիւնը ոստիկանի դեր չը պէտք է կատարի դասակարգային խնդիրները հարթելիս, այլ պատուաւոր միջնորդի:

Պէտք է մտածել աշխատաւորութեան վիճակի մասին և բարւոքելու օրինական միջոցներ ստեղծել այժմէն իսկ:

Ապա պատերազմի առիթով հռետորն ընդգծում է հետևեալը.

Ազգերի բնական սահմաններով Եւրոպայի փոփոխութիւնը՝ իւրաքանչիւր ազգի իրաւունքների և ազատութեան ապահովումով, մեր ազգային դարաւոր խնդրի վերջնական լուծումը, առանց որի այդ օրգանիզմը միշտ էլ պիտի ցնցումներ կրի և դուրս չը գայ օտարի կախումից: Այս պատերազմի մէջ է մեր ամբողջ ապագան և դրանով արդէն ամեն ինչ ասված է: Լաւագոյն ողջոյնը, որ կարող ենք ուղարկել մեր հրաշալի մարտիկներին, պարտքի լաւագոյն կատարումը, որ ընկած է մեր վրա կռւից աւերված ծայրագաւառների բնակիչների հանդէպ, մեր համակրութեան լաւագոյն արտայայտութիւնը գեղեցիկ ու դժբաղդ Լեհաստանին այն կը լինի, որ մենք այստեղ ամբողջ երկրի ու աշխարհի առջև նորոգենք մեր ուխտը՝ կռւել մինչև վերջը և ոչինչ չը խնայել վերջնական յաղթանակին հասնելու համար:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՆՈՐ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Զանազան ժողովների ներկայացուցիչների ճառերը վերջացան:

Կ. Մ. Բ. Տէվկէլեվը ի դիմաց ազգային գրուպպաների անում է հետևեալ ընդհանուր յայտարարութիւնը:

— Համաձայն Պետական Դումայում լատիշների, լիտովցիների, էստօնցիների հայերի, թուրքերի և հրէաների կողմից պատգամաւորող ներկայացուցիչների յանձնարարութեան, պարտաւորվում եմ յայտնել հետևեալը.

Խոր համոզված լինելով, որ փոքր ազգերի շահերի պաշտպանութեան համար սկսված ներկայ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ իրաւունքն ու արդարադատութիւնը միշտ անընկճելի են բռնութեան առաջ, զգալով մեր բաղդի անխզելիօրէն կապված լինելը ի վաղուց անտի Մեծ Ռուսաստանի բաղդի հետ, մի կապ, որ ուելի ամրապնդում է պատերազմի դաշտում մեր միասին տանջվելովը և գիտակցելով մեր պարտքը՝ շահաբերելու համար յօգուտ առաջացրված պարտականութեան. ընդ սմին կատարելապէս համոզված լինելով, որ թշնամու պարտութեան համար աջողութեան ամենաէական պայմաններից մէկը ներկայանում է Ռուսաստանում ապրող ժողովուրդների տրամադրութեան և ոգու բարձրացումը, և յօժարակամ կերպով նրանցից իւրաքանչիւրի մասնակցութեան հնարաւորութիւնը՝ թշնամու դէմ մղվող պատերազմի գործում և որ այդպիսի դրութեան ամենից շուտ կարելի է հասնել միայն այն ժամանակ, երբ կապահովվի Ռուսաստանի կազմի մէջ մտնող բոլոր ժողովուրդների քաղաքացիական և ազգային իրաւունքները,

Ուստի մենք առաջարկում ենք Պետական Դումային պատշաճ քուէարկութեան դնել մի բանաձև այն մասին, որ մօտ ապագայում միջոցներ պիտի ձեռք առնվեն՝ հետևեալ նպատակներով.

1) Զանազան ժողովուրդների վրա գործ դրվող ադմինիստրատիվ բոլոր ճնշումների վերացում։

2) Ազգայնութեան և դաւանութեան իրաւունքները սահմանափակելու վերաբերող օրինական բոլոր յօդուածների բարեփոխութիւն։

Նիստը վերջացաւ։ Գալիս է ամենալուրջ մօմենտը՝ բանաձևի քուէարկութիւնը՝ հերթական հարցերին անցնելու համար։ (Р.Сл.)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ինչպէս տպված է «Արարատ» ամսագրի մէջ, տնօրինել է կոնդակով, որ Ներսիսեան հոգևոր ազգային դպրոցը Թեմի մոմավաճառութիւնից ստացած գումարից ամեն տարի 3000 ր. տայ Գայիանեան օրիորդական դպրոցին, որ չունի միջոցներ իր պահպանութեան համար։ Սակայն հոգաբարձութիւնը չէ կամենում կատարել Կաթողիկոսի կոնդակը, առարկելով թէ Թեմի մոմավաճառութեան արդիւնքը յատկացված է Ներսիսեան դպրոցին։ Հոգաբարձութեան այս դիմադրութիւնը համարելով սանձարձակութիւն և հակաժողովրդական ակտ, մեր կարծիքը կը յայտնենք առանձին։

◆ Քաղ. հիւանդանոցի Խարփուխի բաժանմունքը վերաշինութեան պատճառով փակ կը լինի երեք շաբաթ շարունակ։

◆ Քաղաքի մաքրութեան վերաբերեալ Կովկասի զինուորական շրջանակի պետ Վոլսկիի նախագահութեամբ անցած օրը տեղի ունեցաւ քաղ. վարչութեան արտակարգ նիստը, ուր որոշվեց. 1) փողոցները ջրելու համար մեծ քանակութեամբ ջրցիրներ և ջրի սայլեր գործի դնել, 2) քաղ. ինժեներին հրահանգել, որ անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնէ այդ սայլերն աւելացնելու համար, 3) առաջարկել քաղ. առևտրա-տնտեսական ագէնտներին հսկելու քաղաքի մաքրութեան վրա և արձանագրութիւն կազմել, 4) առաջարկել էլեքտրաքարշի դիրեկցիային օրական երկու անգամ ջրել այն փողոցները, որոնցով էլեքտրաքարշը մեծ երթևեկութիւն ունի, 5) առևտրական գործակալներին պարտաւորեցնել ամեն օր քաղ. վարչութեան հաղորդելու բոլոր կազմված արձանագրութիւնների և այն ամենի մասին, ինչ վերաբերում է քաղաքի մաքրութեան, 6) շտապ առաջարկել Թաղական սանիտարական հոգաբարձուներին՝ իրանց կողմից ուժեղացնել հսկողութիւնը փողոցների մաքրութեան վրա և արձանագրութիւն կազմել պարտազանց տնատէրերի վրա, 7) փողոցները ջրելու և մաքրելու գլխաւոր հսկողութիւնը յանձնել քաղ. ինժեներ Մուխարինսկիին, 8) քաղաքին պատկանող փողոցների մասը և հրապարակները մաքրել օրական երկու անգամից ոչ պակաս, 9) առաջարկել քաղ. ինժեներին և տնտեսական ու սանիտարա-բժշկական վերատեսուչներին ամեն օր առաւօտեան յայտնել քաղ. վարչութեան այն մասին, թէ ի՞նչ են արել նրանք նախընթաց օրը քաղաքի մաքրութեան համար։

◆ Որովհետև առաջիկայ օգոստոսի 7-ին զինուորակոչութեան ենթարկվող աշակերտներից շատերը, որ սովորում են միջնակարգ դպրոցներում, խնդիրներ չեն ներկայացրել ուսումն աւարտելու ժամանակամիջոց խնդրելու համար, այդ պատճառով՝ զինուորական վարչութիւնը յայտնել է միջնակարգ դպրոցների վարչութեան հոգ տանել, որ օգոստոսի 5-ին վերոյիշեալ կարգի աշակերտները ներկայացնեն իրանց խնդիրները դօկումենտներով, հակառակ դէպքում՝ նրանք օգոստոսի 7-ին պէտք է ներկայանան զինուորական պետին ծառայութեան մտնելու. մինչև սեպտեմբերի 1-ը զինուորական վարչութեան վկայականներ ներկայացնելը։

◆ Բժշկական-սանիտարական բիւրօյի տեղեկութիւնների համաձայն՝ յուլիսի 25-ին և 26-ին № 40 լազարէթն է տարված խոլերայով հիւանդ 4, իսկ կասկածելի—13 հոգի։

◆ Այսօր Թիֆլիսի զինուորական-արդիւնաբերական կօմիտէտում բժշ. Գ. Թումանեան միջնորդութիւն է յարուցելու ժամանակաւորապէս Թիֆլիս փոխադրելու Վարշավայի և Ռիգայի պոլիտեխնիկական դպրոցները։

◆ Տեղական բոլոր ակումբների աւագների խորհուրդը մի խմբական խնդրագրով դիմել է էլեքտրաքարշի դիրեկտօրին՝ սահմանել գիշերային երթևեկութիւն (մինչև ժամը 3-ը), վերցնելով կրկնակի գին։

◆ Վրիպակ.—Մենք «Баку» թերթից վերցրել էինք այն լուրը, թէ Բագուի Մարդասիրական Ընկ. Էջմիածին է փոխադրել 25,000 ր.։ Այժմ «Баку»-ն ուղղում է իր սխալը, որ այդ գումարը ուղարկել է ոչ թէ վերոյիշեալ Ընկ., այլ Բագուի տեղական հայկական բիւրօն։

ՄԱՄՈՒԼ

Արևմտեան զօրաճակատում մեր կրած անաջողութիւնների առիթով, մայրաքաղաքի մի շարք թերթեր այն կարծիքի են առ հասարակ, որ չը պէտք է յուսահատվել, այլ, ընդհակառակը, պէտք է հանգիստ նայել կատարվող անցքերին։ Այդ ընդհանուր տրամադրութիւնը արտայայտում է և «Бирж. Вѣдомости»-ն։

Թող ազգութիւնները, ինչպէս և թող ոգով սուանձին անձնաւորութիւնները, սովորաբար փորձութեան րօպէներին օրօրվում են իրանց այն երևակայութիւններով և լուրերով, որոնք գգվում են նրանց թուլութիւնը, և իրանց կերակրում են քաղցր յոյսերով, իրանց վրա ծանրացած իրականութիւնը ներկայացնելով վարդագոյն լոյսի մէջ. բայց հազարամեայ հասակ ունեցող ուժեղ ցեղերը, ինչպէս Ռուսաստանը, թե՛ առած մեծ անցեալով և լուսազարդված իրանց գրականութեան արծիւով ու իրանց համամարդկային կոչումով, պէտք է իրականութեանը նայեն, որքան էլ դաժան լինի նա, երես առ երես։

Մեր իրականութիւնը—միթէ կարելի է ուրանալ—մռայլ է և ահեղ։ Պէտք է բարձր արտասանել այն խօսքերը, որ մինչև հիմա ոչ ոք չէ արտասանել, այն է՝ թշնամին դռներին մօտ է։ Նա գրաւել է մեր Լեհաստանը, Պրիբալտիկ շրջանի, Լիտվայի... մասը։

Ահեղ ժամանակ է։

Բայց և այնպէս, միթէ սա ամենասարսափելի պատմական րօպէն է, որ ապրել է Ռուսաստանը իր պատմական ասպարէզում։ Միթէ թիւրք խաները ճաշ չեն սարքել՝ գերի ռուս իշխանների մարմինների վրա։ Միթէ Մօսկվան չեն աւերել անգամ Ղրիմի խաները։ Միթէ Մօսկվայի գահի վրա չէ նստել մի օտարերկրացի։ Միթէ Բօնապարտի ձեռքին չեն եղել և Վիլնան, և Վիտեբսկը, և Վարշավան, և Սմօլենսկը, և միթէ նա չէ գիշերել հին Կրեմլի ռուսական թագաւորների հանգստանոցում։

Ամեն անգամ ի՞նչն է փրկել Ռուսաստանին։ Եւ այժմ ի՞նչը պէտք է լինի մեր հզօր պատճառը եւ մղելու թշնամու գրոհը։ Ի՞նչը կը տայ Ռուսաստանին այժմ կրծքով դէմ կանգնելու գերմանական կրծքին և ջախելու թշնամուն մեր երկրից։

Ի հարկէ, յաղթութիւնը ձեռք բերելու գործում տեխնիկական կազմակերպութիւնը մեծ նշանակութիւն ունի. արդիւնաբերութիւնը, որին աջակցութեան կոչ է արել իշխանութիւնը, գիտակցելով վերջապէս, որ վերահաս աղէտի հիմքը անմիաբանութեան և կառավարութեան՝ հասարակութիւնից կտրըված լինելու մէջ է, հրաշքներ կը գործի, բայց հրաշքները ստեղծվում են միայն հաւատացող մարդկանց ձեռքով։ Միայն հաւատն է, որ լեռներ է շարժում։ Միայն ընդհանուր ոգևորութիւնն է, որ միացած բոլոր ժողովրդի միաբանութեան հետ, կայծի կը վառի երկաթեայ մարխը, որ պատրաստ է խժռել և մեր արտերը, և մեր ունեցածը, և մեր երեխաներին.

Լաւ է Նրա աղմուկը, Նրա աջողութիւնների շուինդը, նրա անյագ երախի ձայնը, նրա շնչաւորութեան գարշահոտութիւնը...

Ուրեմն չը պէտք է դանդաղենք, խտացնենք մեր շարքերը, մոռանանք ներքին տարաձայնութիւնները, անենք նոր զոհեր, ինչի ընդունակ ենք մեր հայրենասիրական կրակի բոցերի մէջ, և թոյլ չը տանք թշնամուն ուրախանալու. Թող դառնանան իր արիւնալի աջողութեան պտուղները։ Մենք չենք սկսել այս պատերազմը, մենք չենք խլում օտարի սեփականութիւնը։ Մեր կողմն է իրաւունքը և արդարութիւնը։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Գանձակ, 15 յուլիսի

«Մշակի» 1914 թ. № 201-ում մի «Նուիրատու» գրելով Գանձակի ս. Յովհաննէս եկեղեցու դպրոցի շէնքի կառուցման հարցի առիթով և պատասխանելով Ց. Խօջայեանին՝ ի միջի այլոց հանգուցեալ Սողոմոն Առաքելեանի կտակի մասին գրում է հետևեալը. «Խօջայեանցը ի զուր տեղը դպրոցի շէնքի հարցը կապում է Առաքելեանի կտակի հետ, որի անունը կայ միայն այսօր և որի համար հոգևոր իշխանութիւնը քրէական գործ է սկսել կտակակատարներից ոմանց դէմ, ինչպէս ինձ այսօր պատմեցին, որոնք կայքը պահում են իրանց ձեռքում և չեն յանձնում եկեղեցուն, որպէսզի սա իր հոգսը քաշի։ Իսկ հասարակութիւնը լուռ է կատարվածի հանդէպ»։

Լաւ իմանալով որ յիշեալ նուիրատուի «կտակակատարներից ոմանց դէմ» դարձուածքը յատկապէս ուղղված է Առաքելեանի բարեկամ և նրա նշանակած (և ոչ թէ Լևոն վարդապետի) իսկական կտակակատարներիս՝ այսինքն իմ և երկու ընկերներիս դէմ, ես ժամանակին չը պատասխանեցի նուիրատուին, սպասելով նրա յիշած մեր դէմ յարուցվելիք կամ յարուցված դատի ելքին, որը մինչև օրս տեղի չունեցաւ... Թէև նուիրատուի յիշած դատը հոգևոր իշխանութիւնը մեր դէմ չը յարուցեց, բայց նոյն դատը, որ մի թիւրիմացութեամբ ընկել էր Գանձակի նահանգական դատարանը, մօտ օրերս քննվեց, ուստի ժամանակն է այդ մասին մեր խօսքը ասելու։

Թողնելով ապագային Առաքելեանի կտակի հրապարակ գալու արտասովոր պայմանների մասին խօսելը՝ այժմս որպէսզի ընթերցող ժողովրդին մասամբ իրազեկ կացուցանեմ Առաքելեանի կտակին, ստորև թւում եմ հետևեալը։

1914 թ. յունիսի 31-ին գանձակեցի հանգուցեալ Սողոմոն Առաքելեանը իր կեանքի վերջին օրհասում, ոչ «սովորական պայմաններում», զուտ տողերիս գրողի անհատական ջանքերի շնորհիւ (թող անհամեստութիւն չը համարվի, որովհետև ստիպված եմ այդ ասելու) իր շարժական և անշարժ կայքերը կտակում է քաղաքիս ս. Յովհաննէս եկեղեցուն այն «պայմանով», որ կտակած կայքերով կառուցվի նոյն եկեղեցու ծխական դպրոցի շէնքը, իսկ աւելացած գումարը յատկացվի նոյն դպրոցի պահպանութեան համար։ Եւ հանգուցեալն իր «կամքը» իրագործելու համար նշանակել է կտակակատարներ նայլին։ Նոյն թւի ապրիլի 22-ին և 27-ին Գանձակի նահանգական դատարանը հաստատում է հանգուցեալի կտակը, իսկ յունիսին, որոշ ձևականութիւններ կատարելուց յետոյ, հանգուցեալի կայքերի խնամակալ երդուեալ հաւատարմատար Նիկ. Բաբաքխեանը, համաձայն դատական պրիստաւի գրութեան, յանձնում է կտակակատարներիս հանգուցեալի շարժական և անշարժ կայքերը։ Որպէսզի ըստ կարելոյն շուտ կատարած լինենք հանգուցեալի կամքը (դպր. շէնքի կառուցումը), կտակակատարներս որոշում ենք հանգուցեալի փողերը հաւաքելու համար դատ սկսել պարտապանների դէմ. և անմիջապէս մի շարք պարտապաններից պահանջներ ենք ներկայացնում քաղաքիս հաշտարար դատարանը։ Հաշտարար դատարանը մերժում է կտակակատարներիս պահանջը (թէև գաւառային հաշտարարը յարգում է մեր պահանջները), պատճառաբանելով որ, ըստ կտակի, հանգուցեալի պարտապաններից պահանջները պէտք է անենք ոչ թէ կտակակատարներս, այլ եկեղեցին։ Յիշեալ վճռի դէմ կտակակատարներս բողոքեցինք քաղաքիս նահանգական դատարանին, որը սոյն թւի յուլիսի 7-ին քննելով գործը բեկանեց հաշտարար դատարանի վճիռը և վերականգնեց կտակակատարներիս «իրաւունքը» իբրև հանգուցեալի կամքը կատարողների։

Միւս կողմից յիշեալ կտակը հաստատելուց առաջ և յետոյ տեղիս ս. Յովհաննէսի հոգաբարձութիւնը, յանձին Լևոն վարդապետի գլխաւորութեամբ, քանիցս թէ գրաւոր և թէ բանաւոր դիմում է կտակակատարներիս, հանգուցեալի կայքերը իրանց յանձնելու մասին, պատճառաբանելով որ «ըստ կտակի՝ կտակակատարներս պարտաւոր ենք կտակը հաստատելուց յետոյ «կայքերը» յանձնել եկեղեցուն։ Մինչդեռ վերոյիշեալ տողերից պարզ ի պարզոյ երևում է, որ հանգուցեալ Առաքելեանը իր «կամքը» իրագործելը թողել է ոչ թէ եկեղեցու ներկայացուցիչների հայեցողութեանը, այլ կտակակատարներիս, որը և ամսիս 7-ին հաստատեց նահանգական դատարանը։ Կտակակատարներս կտրուկ կերպով մերժում ենք հոգաբարձութեան առաջարկութիւնը և անցնում ենք գործի, որպէս զի հնարաւոր եղածին չափ շուտ կատարած լինենք հանգուցեալի կամքը. բայց հաշտարար դատաւորը իր վերոյիշեալ վճռով մօտ մի տարի ձգձգում է գործը... Եւ ահա կտակը հաստատելու օրից յիշեալ խմբակը կանգ չէ առնում ոչ մի միջոցի առաջ, որպէս զի կարողանայ մի կերպ՝ Առաքելեանի կայքերը ձգել իր ձեռքը... Նրանք ժողովրդի մէջ սուտ լուրեր են տարածում, թէ իբրև Առաքելեանի կտակակատարները հաշիւ չեն տալիս, ինքնիշխան են գործում, չեն ճանաչում հոգաբարձութեան և այլ ինսինուացիաներ տարածելով գործին անտեղեակ ժողովրդի մէջ... Մինչդեռ կտակակատարներս բացի «մամուլում» հաշիւ տալուց՝ այլ և առանձին տպագրված յայտարարութիւններ ենք ցրել ժողովրդի մէջ, որտեղ Առաքելեանի կտակի մասին համառօտ հաշիւ տալով հանդերձ՝ միաժամանակ յայտնել ենք Գանձակի ամբողջ հասարակութեան (և ոչ միայն ս. Յովհաննէսի ծխականներին), որ նրանցից իւրաքանչիւրն «իրաւունք» ունի գալ կտակակատարներիս գանձապահ Ս. Ծաղիկեանի մօտ, ու Առաքելեանի կտակի հաշիւների մանրամասնութեան հետ ծանօթանալ, թէ կողմնակի մարդկանց և թէ հէնց խմբակի ընկեր Ս. Ազիզեանի ասելով՝ նրանց այդպէս վարվելու գլխաւոր պատճառը կայանում է միմիայն նրանում, որ հանգուցեալ Առաքելեանի նշանակած իսկական կտակակատարներն իրանց սօցիալական դիրքով չեն պատկանում հեղինակաւոր համարված մարդկանց դասի, ինչպէս խմբակը և Լևոն վ.-ի նշանակած կտակատարները, ուստի չէ կարելի այդպիսի խոշոր կայքերի շահագործումը թողնել նրանց ձեռքում...

Ներկայ տագնապալից ժամանակ մեզ թոյլ չէ տալիս, որպէս զի Գանձակի իրականութիւնից վերցված փաստերով ցոյց տանք այդ խմբակին, որ ժողովրդի ունեցածները յափշտակվել են և նրա շահերը ոտնատակ են տուել ոչ թէ ժողովրդի հասարակ խաւին պատկանողները, այլ բարձր, որոնք տարաբաղդաբար պատկանում են խմբակի դասին։

Առաքելեանի կտակակատար՝
Պօղոս Վերդիեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ՆՈԹԵՐ

(Սեփ. թղթակցից)

Ղազվին, 13 յուլիսի

Էյն-ուդ-Դովլէն նորից ներկայանում է մինիստր-նախագահ և օրվայ հերոս, և ժամանակակից դիպլոմատ։

Մէջլիսը քուէարկելով, նախկին մինիստրութեան հրաժարումից յետոյ, նորից Էյն-ուդ-Դովլէին ընտրեց, բացառութեամբ փոքրամասնութիւն կազմող դեմօկրատների, որոնց թեկնածուն էր Մուստովֆի-ըլ-Մէմալէքը, որը սակայն և ոչ մէկ պարտիայի կողմից քուէ չը ստացաւ։

Թէև տագնապը այսպէս վերջացաւ, բայց տակաւին տարտամ և անորոշ վիճակի մէջ է պետական կացութիւնը. որովհետև Էյն-ուդ-Դովլէն ստանձնելով նոր կաբինէտի կազմակերպութեան գործը՝ դեռ ևս չի յայտնել մինիստրների անունները։ Այսչափ ուշացնելու պատճառն այն է, որ Էյն-ուդ-Դովլէն, նրա հետ և պարլամէնտի մեծամասնութիւնը համաձայն են, որ նախկին մինիստրական կազմը առանց փոփոխութեան նորից անցնի գործի. նորից Էյն-ուդ-Դովլէն յամառ դիմադրութեան նշաններ է ցոյց տալիս յատկապէս կազմի մէջ պահելու Ֆէրման-Ֆէրմանին, որ ներքին գործոց մինիստր էր և որի հեռացնելու պատրուակն էր, որ հրաժարականների դուռը բացաւ, իսկ հակառակ կողմը, որ է փոքրամասնութիւն կազմող դեմօկրատ կուսակցութիւնը, պահանջում է անպայման նրան չը տալ որևէ մինիստրական պաշտօն։

Իսկ սրա առաջ ծառացել են օտար դիպլոմատների պահանջները. գերմանական և դաշնակից դիպլոմատները միանալով ոյժ են տալիս դեմօկրատների պահանջներին, իսկ ռուս-անգլիական կառավարութիւնները պահանջում են անպայման Ֆէրման-Ֆէրմանին մինիստրական կաբինէտի մէջ տալ իր նախկին պաշտօնը, սպառնալով որ եթէ այդպէս չը լինի, դա իրանց կողմից կը համարվի ազդանշան, որ կառավարութիւնը հակվում է դէպի գերմանացիները, ուստի իրանք կը փոխեն իրանց մեղմ քաղաքականութիւնը։

Ահա այսպիսի կացութեան մէջ Էյն-ուդ-Դովլէն կոչվում է նորից կառավարութեան գլուխ և անշուշտ շատ զարմանալի չէ, որ տիրող կացութեան վերջ տալու համար՝ նա պիտի գործադրէ իր խոստումները և պիտի ընդունէ այնպիսի գործելակերպ, որով վերականգնէ երկամսեայ խաղաղութիւնը, որ եկել էր հանգստացնելու այնքան յուզված տրամադրութիւնը, որ տիրում էր մեր երկրում դեկտեմբեր և յունվար ամիսներում։

Արկածախնդիր դօկտոր Պուժէնը, որ Սպահանի գերմանական և օսմ. հիւպատոսի պաշտօն էր վարում և սկիզբն էր այն շրջանի խռովարարութեան, պարսից կառավարութեան պահանջով հեռացվելով պաշտօնից՝ Թեհրան գալով մի կարճ ժամանակից յետոյ անյայտացել էր նորից Սպահան, իսկ այժմ պարսիկ ֆիդայիներից և աւստրիացիներից 150 հոգուց բաղկացած խումբ է կազմել և վերջերս երևացել է Խօրասանի նահանգում, Թաբասում, և սկսել է գործողութիւններ Մէշէդում գտնվող ռուսական զօրագնդի դէմ։ Վերջին հեռագրական լուրերը վկայում են, որ Մէշէդի ռուսաց զօրագունդը մի ջոկատ՝ թնդանօթների ուղեկցութեամբ՝ ուղարկել է Թաբաս, այդ շայկայի դէմ։ Խօրասանի պարսիկ նահանգապետը հերքում է՝ որպէս թէ այդպիսի մի խումբ գոյութիւն ունի իր շրջանում. անշուշտ իրողութիւնը կը կարմրացնի այդ նահանգապետին։

Հեռագիրները հաղորդում են, որ Ատրպատականում մօտիկ անցեալում ահագանգ հնչեցնող հակասահմանադրական Շուջա-ուդ-Դովլէն, որ վերջերս Միանդաբի կռուից յետոյ այլ ևս չէր երևում քաղաքական հորիզոնում, մեռել է Կովկասում, իսկ նրա մարմինը փոխադրվել է Ատրպատական։ Շուջա-ուդ-Դովլէն Պարսկաստանում միշտ էլ ամեն շրջանում ճանաչցնել է տուել իրան որպէս ճարպիկ ռազմագէտ, և իր կեանքը երիտասարդ հասակից փոթորկալից կռիւների մէջ է անց կացրել, մանաւանդ վերջին 10 տարվայ մէջ յայտնի իր հակասահմանադրական ընթացքով և կռիւներով թաւրիզեցիների հետ. շնորհիւ իր տոկունութեան՝ վերջին 4 տարին գրեթէ իշխում էր ամբողջ Ատրպատականին, չը ճանաչելով անգամ մայրաքաղաքի իրաւունքները։

Շուջա-ուդ-Դովլէն թողնում է մեծ հարստութիւն և հեռանում աշխարհից 86 տարեկան հասակում առանց ժառանգի։ Ինքը որդի չունենալով՝ անշուշտ իր հարստութիւնը պիտի անցնի իր հօրեղբօր տղաներին. բայց լաւ կը լինէր, որ այդ հարստութիւնը—մի հարստութիւն՝ որ դիզված է հազարաւորների արեան գնով — գործադրվէր ազգայնականութեան որբերի կրթութեան համար։

Օսմ. գործակալութիւնը այս շաբթու իր բիւլլետէնի մէջ պրօվօկացիօն լուրեր է տարածում հայ կամաւորական խմբերի և ռուսաց զօրքերի հասցէին, որոնք որպէս թէ Վանի վիլայէթում 180,000 թիւրք բնակչութիւն անխնայ կոտորել են, որից ազատվել են միայն 30,000 հոգի։

Մենք չը գիտենք՝ որքան իրականութեան մօտիկ է այդ լուրը, բայց գիտենք այն լռութեան մասին, որ պահպանել է օսմ. ամբողջ կառավարութիւնն ու մուսլիման աշխարհը հայկական այն ջարդերի հանդէպ, որոնք այսօր ծնեցրել են այն հսկայ վրէժխնդրութեան ձեռքը, որը եկել է լուծելու հայի դարաւոր վրէժը։

Նոյն բիւլլետէնը յայտնում է, որ արդէն անգլօ-ֆրանսիական զօրքերը Գալիպօլի քաղաքի վրա ռումբեր են թափում և որպէս թէ դիտաւորեալ կերպով Գալիպօլիի հիւանդանոցներն են ռմբակոծում։ Անշուշտ, այս լուրը ոչ այնքան բողոքի համար է բաց թողնված, որքան մտքեր պատրաստելու Պարսկաստանում՝ Գալիպօլիի մօտալուտ անկման համար, որին սպասում ենք օրէցօր։

Ս. Ցափեան

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Печатать дозволено военной цензурой.

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի
Հիմնված 1880 թ.
(Գուկիա, Վօրօնցովի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
«606»-ի եւ «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն։
Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—9½—2 ժ. ներքին, ջղային և երեխայոց հիւանդութ. և ծաղկահատ.։
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—11—12 ժ. ականջի, կոկորդի քթի հիւանդութ.։
Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. երկշ. հինգշ. և շաբթ. երեխայոց ներքին և հիւ. և ծաղկահատ.։
ԿԻՆ-Բ.ԺԻՇԿ ՏԵՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.։
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՕՎԻՉ—6—7 ժ.
Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան
1. 0—128

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լոյս տեսաւ
ԱԵԱՔՍ
«Ազգային - կուլտուրական աւտօնոմիայի մասին»։
Գինն է պօստի ծախքով միասին 30 կ.։
Դիմել՝ Тифлисъ, Г. И. Галустяну, Книж. магаз. «Гуттенбергъ». 501. 2—1

„ՄՇԱԿԻ" ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ
ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
ՅՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԱՐԿԱԾԵԱԼՆԵՐԻ
հետևեալ հրատարակութիւնները.
1) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1906 թ. համարը, յօգուտ կովկասահայ արկածեալների . 4 ր.
2) «ԳԵՂՈՒՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1909 թ. համարը, յօգուտ Ադանայի արհաւիրքներին ենթակայ հայերի . . . 4 ր.
3) «ՀԱՑԻ ԿՏՈՐ ԶԷՅԹՈՒՆՑՈՒՆ», յօգուտ Զէյթունի հայ սովեալների 2 ր.
4) «ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», բժշկպ. Գ. Բաբեանի I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . 1 ր.
5) «ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», Պ. Ադամեանի 1 ր.
6) «ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ», Քամալեանց Ս.-ի . 50 կ.
Յիշեալ գրքերը Թիֆլիսում մեզանից գնողները կարող են իրանց իսկական գներով ձեռք բերել։
Թիֆլիսից դուրս պահանջողների հաշուին է ճանապարհածախսը։
1. 0—3

ՆՈՐԻՆ ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՓՈԽԱՐՔԱՅԻ
ԴԻՒԱՆԱՏԱՆ ՏՊԱՐԱՆԸ
(ԼՈՐԻՍ-ՄԵԼԻՔՈՎՍԿԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ՏՈՒՆ)
կատարում է ամեն տեսակ տպարանական աշխատանքներ, այն է՝ տպագրում լրագիրներ եւ ամսագիրներ, գրքեր, բրօշիւրներ, բլանկներ, աֆիշաներ, ծրագիրներ, հարսանեկան հրաւիրատոմսեր, այցեքարտեր եւ այլն։
Ընդունվում են տպագրական պատուէրներ հետևեալ լեզուներով՝ ռուսերէն, հայերէն, վրացերէն, թուրքերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն, արաբերէն և լեռնականների բարբառով
Պատուէրները կատարվում են մաքուր, ճշգրիտ և չափաւոր գներով։ Ընդունվում են նաև շուտափոյթ կատարվելիք պատուէրներ առանձին պայմաններով։
Պատուիրողների ցանկութեան համաձայն, տպարանը պատուէրները կարող է կազմել տալ, կամ բրօշիւրներ շինել, ու այնու յանձնել։
ԿԱՆ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՆԱԶԱՆ ՏԵՍԱԿ ԹՂԹԵՐ ՊՐԷՍ-ԿՈՒՐԱՆՏԻ ԳՆԵՐՈՎ։
Տելեֆօն № 67.

Типографія Канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный.